

Budapesti Könyvfesztivál: díszvendég Izrael, Interjú Amosz Ozzal

ZSIDÓ POLITIKAI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT 550 Ft
2010. április / XXII. évfolyam 4. szám

SZOMBAT

Palesztin menekültek

mítosz és valóság

Ahmad Abdelrazek

Aliza Bin-Noun

Efraim Karsh

Katz Katalin

Benny Morris

szombat

2010. április
5770 niszán / ijjár

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.

Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár János-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)

Fritz Éva

Pári Mirella (terjesztés)

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Csáki Márton,
Csőke Zoltán, Panyi Szabolcs,
Pályi Márk, Vári György,
Várnai Pál

A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarországi
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális
Alapprogram

Címlapterv:
Kurdi István

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.

Terjeszti a LAPKER Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2010. március 17-én.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.

Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Mackensen Kft.

8. oldal

18. oldal

21. oldal

26. oldal

PALESZTIN MENEKÜLTEK**4 Nakba – miért fontos ez?**

(Novák Attila)

5 Katz Katalin**Soá-Nakba**

Arab-zsidó szeminárium

a Héber Egyetemen

8 Benny Morris**A palesztin menekült-
probléma keletkezése****13 Efraim Karsh****1948, Izrael és a palesztinok
– az igaz történet****18 „Ezért is kell békét kötnünk”**

Interjú Ahmad Abdelrazekkel,
a Palesztin Állam rendkívüli és meghatalmazott
budapesti nagykövetével
(Novák Attila)

21 „A Nakba csak az elmúlt**10-15 évben lett ilyen népszerű”**

Beszélgetés Aliza Bin-Noun asszonnyal,
Izrael Állam nagykövetével
(Gadó János)

BUDAPESTI KÖNYVFESZTIVÁL**23 Amos Oz****Énekelnek****26 „A költő vátesz szerepe****egyszerre zsidó és
kelet-európai hagyomány”**

Amos Ozzal beszélget Shiri Zsuzsa

29 Ma is a könyv népe

Izraeli könyvkiadás számokban
(Shiri Zsuzsa)

Nakba – miért fontos ez?

Talán csodálkoznak a *Szombat* olvasói, hogy lapunk – abban az időben, amikor a világ zsidósága Izraelben és kívül Izrael államalapítását ünnepli – éppen a palesztin menekültekkel foglalkozik, s ráadásul külön tematikus számot szentel a témának. (Nakbának, azaz pusztulásnak, tragédiának hívják a palesztinok saját menekülési kálváriájukat, egy szíriai történész 1948-as terminusa terjedt el az egész világon.)

A rácsodálkozás nem indokolt, ám talán érthető. Nem egyszerű a helyzet, hiszen a zsidó állam létrejötté és a palesztinok elmenekülése egymással történetileg-logikailag összefüggő eseménysort alkot. Az állam kikiáltása idején és előtte hat-hétszáz ezer helyi arab lakos menekült el otthonából, s ma leszármazottaikkal együtt többmillióst tömeget alkotnak – jórészt a környező arab országokban, menekülttáborokban. Az egyik paradoxon az, hogy a zsidó állam nem jöhetett volna létre az áttelepülés nélkül, mivel az elhagyott arab falvakba és negyedekbe új zsidó bevándorlók költöztek. A Holokauszt kataklizmájának európai túlélői és az arab országokból bevándorló (sokszor menekülő) zsidóság itt talált magának újra otthonát, a majdani állam pedig „megszabadult” egy – céljaival jórészt nem rokonszenvező, olykor ellenséges – etnikai csoporttól. Az új bevándorlók ugyan nyertesek lettek egy új és mindent magával ragadó identitással, otthonra leltek, de hogy hódítók és elnyomók lettek volna, az már korántsem igaz. A történelem menekültjei olyan házakban és településeken leltek otthonra, amelyek

korábbi lakói elmenekültek. A régi arab házakat sok helyen ledőzerolták, és modern izraeli lakónegyedeket építettek a helyükre, jelezvén ezzel azt is, hogy nincs visszaút. A palesztin–zsidó viszony újabb tragikus paradoxona – s ezt már sokan megfogalmazták – *hogy az eredeti képletet tekintve nem elnyomók és elnyomottak, gyarmatosítók és gyarmatosítottak, meghódítók és meghódítottak kerültek szembe egymással, hanem a történelem kárvallottjai.*

A palesztin menekültügy – mint ahogyan az itt közölt szövegek is tanúsítják – több faktor egymásrahatá-

rúlt egy immár zsidó országban. A jissuv, a palesztinai zsidóság önvédelmi harcot folytatott a belső arab gerillacsoportok, majd a támadó arab hadseregek ellen. A háború folyamán részben maguk az arabok, részben az előrenyomuló zsidók evakuáltak bizonyos arab lakosságú területeket, olykor még kényszerű kitelepítés is történt, a polgári lakosság pedig fejvesztve menekült; amúgy a zsidók is, bár őket saját önigazgatásuk, majd államuk várta tárt karokkal. A palesztinai arabok elmenekülésével nagy tömegeik kerültek az Izraellel szomszédos arab országokba, akik sohasem láthatták később szülőföldjüket, mert a nagypolitika ezt nem tette lehetővé: Izrael, joga-

san tartva attól, hogy felborul a kényes és korántsem megnyugtató belső demográfiai egyensúly, nem engedte, s azóta sem engedi vissza ezeket az embereket szülőföldjükre. Ám magukat az arab országokat is felelőssé lehet tenni a helyzetért, mert túlszül tartották a palesztinokat, azt remélve, hogy felhasználhatják őket a zsidó állam elleni újabb háborúban. A menekülttáborokban folyó élet nem volt könnyű, a szociális állapotokon külön ENSZ-szervezet segített, a pszichológiai-

A falujukból elmenekült, olykor elűzött menekültek nehéz sorsával mi is együtt érezhetünk, sőt együtt is kell éreznünk. Kölcsönös empátia, mások, sőt a Másik helyzetének átérzése, problémáinak tudatosítása nélkül nem hogy béke, de az életet élhetővé varázsló türelem sem virágozhat ki az olajfák alatt.

sából formálódott ki. Nem volt izraeli terv arra nézve, hogy etnikai tisztogatást hajtsanak végre az országban, ám arab tervek voltak arra, hogy véglegesen leszámoljanak a palesztinai zsidósággal. A háborús helyzet következményeként, ad hoc lépések egymásutánjából alakult ki az új történeti valóság, melynek következtében az arab lakosság kisebbségbe ke-

ailag is nyomott helyzetbe került táborlakókból rekrutálódtak az Izrael-ellenes harcok (beleértve a terrort is) arab közkatonái – később pedig a palesztin nemzeti mozgalom, a Palesztinai Felszabadítási Szervezet (és más palesztin szervezetek) vezetősége és emberei. Hozták magukkal az elnyomottság érzését, a hazátlanság tudatát és a gyűlöletet a zsidó állam

íránt. Az első palesztin generációk indulatai az évtizedekkel elfáradtak, ám az 1990-es évek palesztin–izraeli tárgyalásaihoz arra is szükség volt, hogy a palesztin vezetők megértsék (ehhez kellett Izrael katonai túlereje is), hogy együtt kell élniük a zsidókkal.

Nagyon jellemző a magyarországi viszonyokra, hogy a palesztinok jogos sérelmeivel (leszámítva persze a többévtizedes szovjet propagandát) szinte kizárólag a szélsőjobboldal foglalkozik. Ők szerveznek tüntetéseket a palesztinok mellett – és Izrael ellen –; és nyilvánvalóan a saját antiszemita és Izrael-ellenes ágendájuk erősítését remélik a palesztin ügyek felkarolásától. *(A palesztin nagykövet amúgy lapunk hasábjain határolódik el tőlük).* Márcsak ezért is fontos, hogy a magyarországi zsidóság, illetve annak meghatározó orgánuma *autonóm történeti-morális viszonyt alakítson ki a palesztinok ügyével*, és ne a szélsőjobboldal manipulatív és rosszindulatú antiszemita tematizálásán keresztül, illetve rájuk figyelve ítélje meg a palesztinok helyzetét. Másrészt sokakban az arab–izraeli háborúk, a többévtizedes arab terror következtében arabellenes érzelmek uralkodtak el, s ez ellen mindenképpen szeretnénk felemelni a szavunkat. A közel-keleti térségtől való földrajzi távolságunk a konfliktusban élő izraeli zsidók (érthető) indulataitól való távolságtartást is lehetővé teszi, sőt megköveteli. Ebből természetesen nem következik, hogy egyet kell értenünk a palesztinok követeléseivel, politikai aspirációival, ám az is biztos, hogyha sorsukat és a motívációikat nem értjük meg, ha históriájukkal nem vagyunk tisztában, a bonyolult közel-keleti helyzet sem tárulkozhatsz fel a számunkra. Izrael érthetetlen a palesztinok sorsa nélkül. A falujukból elmenekült, olykor előzött menekültek nehéz sorsával mi is együtt érezhetünk, sőt együtt is kell éreznünk. Kölcsönös empátia, mások, sőt a Másik helyzetének átérzése, problémáinak tudatosítása nélkül nem hogy béke, de az életet élhetővé varázsló türelem sem virágozhat ki az olajfák alatt.

Novák Attila

KATZ KATALIN

Soá-Nakba

Arab–zsidó szeminárium a Héber Egyetemen

A szeminárium témait főleg a Holokauszt-emlékezet példáiból fogjuk méríteni.”

Kutatásaim akkori témája a magyarországi roma Holokauszt volt. Az óriási különbségek a roma és a zsidó közösségek emlékezetében és még inkább a szélesebb társadalom képe a romákról és a zsidókról – ez ösztönözte a szeminárium meghirdetésére, melyben tanulni és tanítani egyaránt kívántam.

Egy nappal a tanév megnyitása előtt kaptam kézhez a feliratkozott hallgatók listáját. Meglepetésemre, annak ellenére, hogy a Holokauszt-emlékezet volt a meghirdetett téma, a hallgatók több mint a fele palesztin volt. Az első találkozáskor azonban kiderült, hogy csupán egy hallgató olvasta el előre a leírást, a többiek csak az érdekes cím, vagy a számukra előnyös időpont miatt iratkoztak be.

– Jó, akkor most felolvasom – mondtam, és felolvastam a szöveget. Az utolsó mondatot a Holokauszt-emlékezetéről döbrent csend fogadta. Az arabok zavartan mocorogtak, míg az egyik zsidó hallgató később azt mondta, hogy hideg futott át a hátán.

Megmagyaráztam, hogy nincs probléma, még két hetük van, hogy más szemináriumot válasszanak. Hozzátettem, hogy örülnék, ha maradnának, mert szerintem az emlékezetkutatás mindenki számára releváns. Egy zsidó hallgatón kívül mindnyájan maradtak. Az osztály további története élő példájává vált a szeminárium témájának.

A szeminárium alapelmélete szerint, az emlékezet nem a múlt történeteinek a jelenbeni felidézése. A történetek és az emlékezet két különböző

Tizenöt éve vezetem a Héber Egyetemen „Az emlékezés egyéni és kollektív konstruálása” című szemináriumot, melyen arab és zsidó hallgatók együtt vesznek részt.

Az első alkalommal, 1995-ben így hirdettem meg ezt a – szabadon választható – szemináriumot:

„Egyéni és kollektív traumatikus emlékezet és interpretáció

Az emlékezet – a múlt eseményeinek belső, narratív, egyéni vagy kollektív megfogalmazása. Az emlékezet később alkotott értelmezési keretbe illeszkedik és egyéni, valamint kulturális értelmezésekhez is kapcsolódik. A szeminárium a következőkkel foglalkozik: az egyéni és a kollektív emlékezet közötti kapcsolat; az emlékezés és az értelmezés közötti kapcsolat; valamint ezen kapcsolatok jelentése és hatása az emberek életére, kultúrájuk kontextusában.

jelenet térben és időben. Vajon lehetséges-e egyáltalán elmesélni a traumatikus eseményeket? Milyen formában szerkesztik újra a történetet? Mindez dinamikus és az eltérő környezetben változik, függ az egyéni, a családi, a társadalmi és a politikai kontextustól, melyben az emlékező(k) él(nek). Az emlékezet állandó konstruálás és rekonstruálás tárgya, miután a kontextus is változó.

Mint hamarosan kiderült, ezúttal maga a tanuló osztály képezte a társadalmi kontextust, és ebben a keretben konstruálták újra a történeteket a hallgatók egyéni-családi vagy kollektív élettörténete mentén. Az osztály önálló emlékezet-közösséggé vált, melynek története és összegyűjtött történetei 2000-ben könyvben is megjelentek¹.

De térjünk vissza arra az első órára. Miután kiderült a tanár szándéka, a következő dialógus alakult ki:

ÉN: Nos, akkor tegyünk egy kört, és mindenki mondja el pár szóval, mi is az a Holokauszt.

WOGOOD (palesztin lány): Az valami, ami a zsidókkal réges-régen történt és ellenünk használják.

MINDENFELŐL: Hogy mondhatasz ilyet?!

ÉN: Úgy érted, hogy ez egy régi történet és már nem igazán fáj nekik?

WOGOOD: Igen. Ez akkor történt, mikor még a többség meg sem született. Nem lehet, hogy még mindig...

ANAT (zsidó lány): Nekem vannak arab barátaim. Muszáj lesz kiderítenem, vajon ők is így gondolják-e.

ÉN: S hova valósiak a barátaid?

ANAT: Galiliak.

ÉN: Vajon tudod-e, hol él a nagycsaládjuk, a nagyszülők, a nagybácsik, a nagynénik, az unokatestvérek? Honnan jöttek, merre mentek?

ANAT: Nem. Miről van szó?

ÉN: Lehet, hogy egy részük valamilyen menekülttáborban él? Talán nem látták egymást 1948 óta? Hogyan lehetkeztek a menekülttáborok? Tulajdonképpen a kérdés az, hogy mit is tudunk egymásról.

WOGOOD: Én magam sem tudok

mindezekről. Soha nem beszéltünk erről otthon.

A következőkben kiderült, hogy a zsidók sem beszéltek a Holokausztról, legalábbis az Eichmann per idejéig. Ezek szerint a szeminárium témája nem csak az emlékezet lesz, hanem a feledés és a feledtetés is.

Hangsúlyozni kell itt, mint ahogy a szemináriumon is tettük, hogy nincs szándékunkban összehasonlítani különböző történelmi eseményeket. Egyértelmű, hogy nincs semmiféle hasonlóság a Holokauszt és a Nakba között. Hangsúlyoztuk, hogy nem releváns az összehasonlítás különböző történések vagy szenvedések között. Abban is megegyeztünk, hogy semmilyen szenvedéssel nem indokolt igazolni a másoknak okozott szenvedést.

A Soá és a Nakba emlékezetével

A két alcsoport számára a Soá, illetve a Nakba, identitásukat nagy részben definiáló, jelentőségteljes kollektív emlékezet, mely kihat mindannyiunk életére.

való foglalkozás értelme a közös megbeszélés, az együttes elmélyedés volt, két alcsoportban. A két alcsoport számára a Soá, illetve a Nakba, identitásukat nagy részben definiáló, jelentőségteljes kollektív emlékezet, mely kihat mindannyiunk életére. Ez a kollektív emlékezet újra és újra konstruálódik, s így nekünk egyedülálló lehetőségünk nyílt szemlélni-vizsgálni ezt a – mindkét csoportban zajló – emlékezet-építő folyamatot. A közös szemlélődés közben, az év folyamán megértésnek, érzelmi közeledésnek lehettünk tanúi, miközben senkinek sem kellett lemondania az identitásáról.

Az év végén a hallgatók anonim értékelésben foglalták össze véleményüket a szemináriumról. Valaki azt írta: „...ez a cionista nevelés legjobb formája volt.” Míg egy másik: „...itt

először történt meg velem, hogy alkalammal nyílt beszélni arról, amit gondoltam, anélkül, hogy rám erőszakolták volna a cionista nézetet.”

Az évek során sokféle hallgató vett részt tanóráimon. Bemutatnám a résztvevők összetételét:

Palesztinok:

- vallásos és nem vallásos muzulmánok
- vallásos és nem vallásos keresztények
- 1948-ban lerombolt falvakból származók
- 1948-ban menekülteket befogadó arab falvakból származók
- Arab városokból származók
- Zsidó-arab kevert városokból származók

Zsidók:

- vallásosak és nem vallásosak
- baloldali és jobboldali felfogásúak, köztük telepesek² is
- Új olék, régen bevándoroltak és izraeli születésűek
- askenáz és szefárd származásúak

A kölcsönös érdeklődés és az egymásra figyelés légköre nem volt magától értetődő, de kialakult minden év folyamán.

A tanulás a szemináriumban különböző síkokon folyt, a hallgatók érzelmi és intellektuális élményeitől kísérve. Az első órák elméleti emlékezetkutatási és történelmi anyagokkal foglalkoztak. A továbbiakban ellátogatunk a Jad Vasembe, ahol többek között a kiállítás konstruálását is értelmeztük. Több hallgató ezután még többször visszatért a Jad Vasembe.

Megnéztünk olyan dokumentumfilmeket melyekben tanúságtévők szóltak meg: Holokauszt-túlélők, megmentőik, a felszabadító hadseregek katonái. Láttunk egy Szíriában készült filmet a Kafr-Kasszemben történt tömeggyilkosságról³, majd ugyanerről az eseményről egy izraeli filmet és egy továbbit a falubeliek rendezésében.

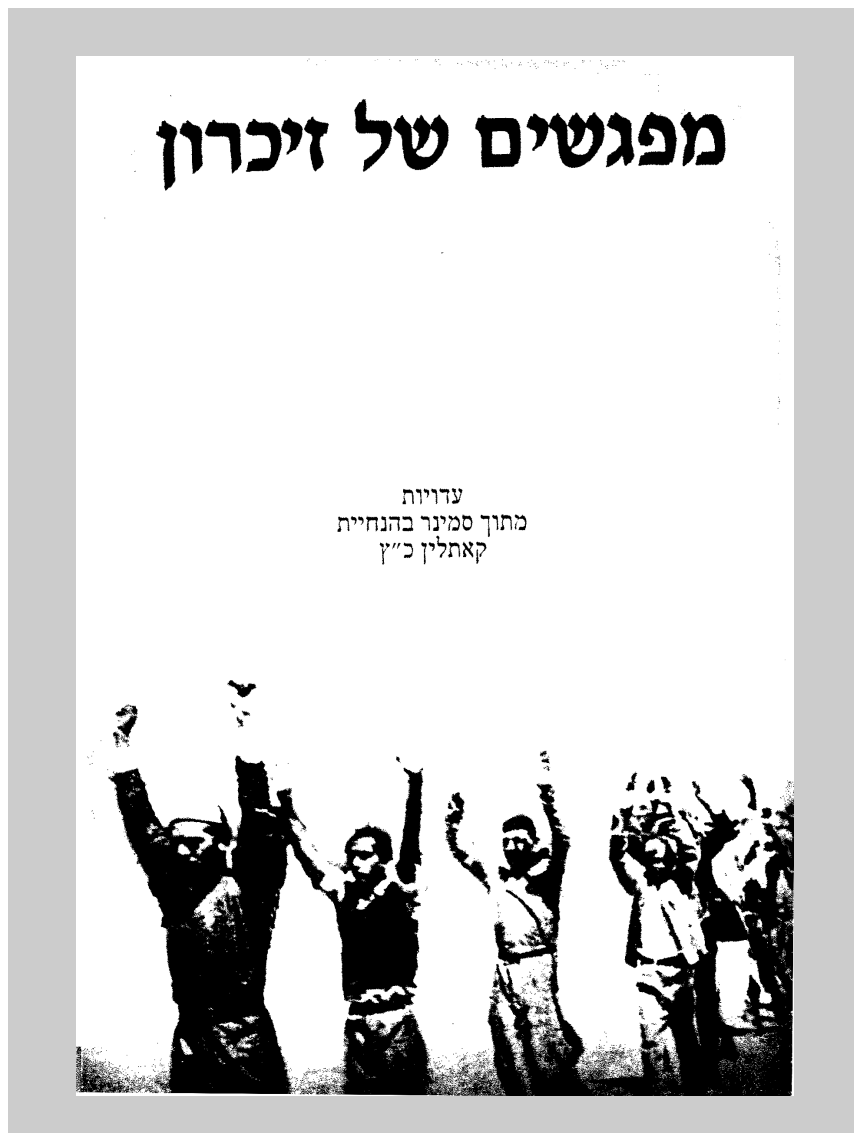
Elemeztük a különböző nézeteket; a különböző hozzáállást különböző emberek szemével látva; a szakadékokat a különböző leírások között ugyanarról az eseményről; a különbséget a hi-

vatalos diskurzus és az ettől eltérő közbeszéd között.

De a lényeg a második szemeszterben érkezett el, amikor a hallgatók a saját munkájukat mutatták be. Nagy többségük személyes témát választott, olyat, amelyben családjuk vagy a közösségük révén érintettek voltak. Többen mély és érzékeny interjút készítettek nagymamákkal és nagypapákkal; a falu vénjeivel; Holokauszt-túlélők három generációjával egy családban; 1948-ban a falujukból elűzöttekkel. Egyik hallgató édesanyjával Lengyelországba utazott és végigkövette útját gyermeki otthonától a koncentrációs táborokon keresztül egészen az alijáig Izraelbe. Az útról filmet készített. Egy másik hallgató az édesapja történetét írta le, azon keresztül mesélte el a saját verzióját az iraki kommunista zsidók történetéről és Izraelbe kerüléséről. Egy harmadik hallgató nagypapjával és kamerájával a lerombolt Sejera arab faluba látogatott, végigment vele a kövek között, miközben a nagypapa mutogatta: „Látod, itt lakott a nagynénéd, itt lakott a tanító. Itt állt az iskola és itt a mecset...”. Az eltört faluban egyetlen pálmafa áll, melyet tanítványom „Sejera emlékművének” nevezett.

Dolgozataik írása során a hallgatók többféle irodalmat olvastak és használtak. Ennek egy részét nem az egyetemi könyvtárban találták meg, hanem a palesztin Orient-House könyvtárban, az iraki zsidó közösség könyvtárában vagy a Jad Vasem archívumában. Forrásaik különböző orientációkat és diskurzusokat tükröznek. Csak a végén írták le a saját szubjektív nézetüket.

Az egyik dolgot Manal, egy Ramle városában született és felnőtt arab hallgató írta az arabok kiűzéséről Ramle és Lod városokból az 1948-as, vagy más néven: a Felszabadító háború során. Szülei soha nem beszéltek erről, s ő mindezekről csak a szeminárium során értesült. Amikor az anyagot gyűjtötte a saját népe kényszerű távozásáról a szülővárosából⁴, egy izraeli könyvet olvasott a témáról. A könyv fejlécét a város címe ékesíti, rajta a felirat: „És visszatértek fiaim a határukba”⁵. Hadassa, egy Kirjat-Ar-

**Mifgashim sel zikaron
(Emlékezetek találkozása)
– a szerző könyvének
borítója**

ba településről származó vallásos zsidó lány magyarázta el neki e szavak jelentését.

A szeminárium az emlékezetkutatás és a narratív megközelítés tanításának egyik lehetséges módszerét illusztrálja. De nem kevésbé szól egy multikulturális dialógus folyamatáról és a pluralizmus lehetőségéről. Arról, hogy különböző emberek, még konfliktusok közepette is élhetnek együtt és beszélhetnek egymással, figyelhetnek egymás mondandójára. Akkor is, ha a tartalom sokszor fájdalmas.

Jegyzetek

1 Katz, K. – *Mifgashim shel zikaron*. Jerusalem: Alternative Information Center's Publication, 2000.

2 Telepesek: az 1967-ben elfoglalt arab területeken felépített féllegális zsidó helységek lakói.

3 1956-ban izraeli katonák 49 izraeli állampolgárságú arabot öltek meg egy kijárási tilalom alatt, amiről a később hazatérők nem tudtak. Az eseményt Izraelben óriási felháborodás követte, a tetteseket elítélték, majd rövidesen kegyelemben részesültek és kiszabadultak a börtönből.

4 Ramle és Lod, a két szomszédos arab város lakosságának 90 százaléka 1948-ban kényszerből elhagyta lakóhelyét és jordániai menekülttáborok lakói lettek. A két városban, mai is élnek arabok, de arányuk elenyésző.

5 Idézet a szentírásból: a zsidók földjükre való visszatérésének ígérete. (Jer 31:15-17)

BENNY MORRIS

A palesztin menekült-probléma keletkezése*

A palesztinai menekült-probléma az első izraeli-arab háború elnyújtott, keserves harcainak, arab és zsidó félelmeinek mellékterméke, kisebb részben pedig a zsidó és az arab katonai vezetők és politikusok előre megfontolt kreációja.

A palesztinai arabok menekülése 1947 decembere és 1948 márciusa között a módosabb, illetve középosztálybeli családok túlnyomó részének kivándorolásával kezdődött, főleg Haifából, Jaffából, Nyugat-Jeruzsálem zsidó többségű kerületeiből és azokból a városokból, melyeket zsidó fennhatóság alá rendelték, illetve melyek felől úgy határoztak, hogy a jövőben zsidó állam részei lesznek. A menekülés ragályosnak bizonyult: ház házat, utca utcát, városrész városrészt követett. A módosabbak és tanultabbak féltették az életüket, illetve testi épségüket, rettegtek a viszály elterjedésétől és az anarchiától – mellyel a brit adminisztráció és a biztonsági erők fokozatos kivonása fenyegetett, féltek az arab milícia és bűnözők garázdaságától, de a pánik oka talán leginkább talán az ismeretlen, sötét jövőtől, a zsidó vagy még inkább Husszeini¹ uralmától való általános félelem volt. Ezek a félelmek, illetve a direkt vagy közvetett katonai nyomás a parti síkvidék arab területek szinte teljes kiürüléséhez vezetett.

1947 decembere után, 1948 január-márciusában, a kevert lakosságú városokban napról-napra, hétről-hétre összecsapásokra került sor a két közösség tagjai között: lesben álltak a földeken és az utakon, mindennapok voltak a késelések, a lövöldözések, a bombatámadások, a halálesetek. Az ellenségeskedések elhúzódásával a közlekedés és a kommunikáció egyre nehezebbé vált, és egyre nőtt a munkanélküliség is.

1948 áprilisára Palesztina arab lakosainak körében általános összeomlás, „szétesés” érzés uralkodott el, különösen a városokban. Valószínűleg nincs adat arról, hogy ennek következtében hányan menekültek el, de a legtöbb helyen már a legkisebb atrocitás is elég volt ahhoz, hogy a lakók összehajoljanak és elhagyják otthonaikat.

Áprilisban és májusban a Hagana (és az IZL-LHI)² offenzívája csak súlyosbította a helyzetet: a félelemben telt hónapok, a nélkülözések és a reményvesztettség arra készítette az arabokat, hogy elhagyják otthonaikat, ingóságait, és elmeneküljenek. Közben a palesztin katonai erő gyors és drámai vereséget szenvedett, a Ha-

gana sorozatos hódításaival vitathatatlan fölényt szerzett, az arab morál összeroppan, teret engedve az általános, vak pániknak, „a háború pszichózisának”, ahogy az izraeli hadsereg egyik megfigyelője fogalmazott beszámolójában.

Először a városok estek el: Tiberiás, Haifa, Jaffa, Bét Sean, Cfat, lakóik pedig elmenekültek. A pánik fokozatosan áterjedt a környező vidékekre is: Haifa után Balad ash Sheikh³ és Hawassa, Jaffa után Salama, Al Kheiriya és Yazur, Cfat után Dhahiriya Tahta, Sammu'i és Meirun településekről menekültek tömegesen a lakosok. A falusiak a városokban kerestek vezetőket, és mivel ezek elmenekültek, követték őket.

Az 1948 júniusától kezdődő arab kivándorlást részben a zsidó támadások váltották ki, másrészt viszont a pszichológiai hadviselés, megfélemlítés, mely azt sugalmazta, hogy az arabok jobban teszik, ha elmenekülnek a meghódított területekről. Árpilis és június folyamán, a Hagana – összhangban a D-tervvel⁴ –, több mint egy tucat falu evakuálására adott utasítást, főként a stratégiai fontos területekről, a fő kommunikációs vonalak és a határ menti területek megtisztítása végett. A Hagana és az izraeli hadsereg általános gyakorlata volt a maradék falusi lakosság (általában idős emberek, özvegyek, rokkantak) összegyűjtése és evakuálása onnan, ahonnan a lakosság túlnyomó része már elmenekült, főleg azért, mert a katonaság el akarta kerülni, hogy a háborús zónában civilek maradjanak.

Katonai és politikai okokból a helyi arab vezetők és az AHC⁵ is elrendelte közel két tucat falu, valamint Észak- és Kelet-Jeruzsálem evakuálását,

* In: "Conclusion". The birth of the Palestinian refugee problem, 1947-1949. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 286-296. Rövidített, szerkesztett változat.

Palesztinai arabok elhagyják otthonukat

amennyiben a helyi Nemzeti Tanácsoknak és falvaknak több olyan általános parancsot adott, hogy vigyék a nőket és a gyerekeket biztonságosabb területekre. Az Arab Liga május 13-án stratégiai okokból parancsba adta az északi falvak és Kelet-Jeruzsálem ideiglenes evakuálását, megtisztítandó a későbbiek során esetleg háborús zónává váló övezeteket. Számos egyéb helyiségből is evakuálták a nőket és a gyerekeket, szintén katonai okokból. Az arab irreguláris erők vezetői később, májusban a megfélemlítés eszközével vették rá a falvak lakóit, hogy hagyjanak el hét alsó-galileai helyiséget, nyilvánvalóan azért, mert attól tartottak, hogy a lakosság aláveti majd magát az izraeli irányításnak.

Áprilisban és májusban, sőt októberben is újra az „atrocitás faktor” szította fel a harcokat az ország bizonyos területein. Az arab városok és falvak

lakosságát azzal riogatták, hogy a győztes zsidók azt tesznek majd velük, amit akarnak, ám, ha az arab csapatok győznek, elkergetik a legyőzött zsidókat (ahogy erre akadt is példa, Gus Ecionban⁶, májusban). Nagymértékben megerősítették ezeket a félelmeket, hogy a zsidó erők valóban elkövettek bizonyos atrocitásokat (mindenekelőtt Deir Yasinnál), és az arab média – különösen az AHC tudósítói –, messzemenően kihasználták ezt az esetet az emberek megfélemlítésére.

Milyen mértékű volt tehát az arab kivándorlás júniustól kezdődően, a Jisuv⁷ megalakulása után és az arab politika eredményeképpen? A válasz rendkívül szövevényes. 1948 áprilisától kezdődően a Jisuvban nem volt terv vagy politikai elképzelés a palesztin arab lakosság kiűzésére, sem a leendő zsidó állam területeiről, sem az azon kívül eső részokról. Mivel a Hagana elfogadta az arab irreguláris erők feltételezett bázisai elleni megtorló stratégiát, ez előidézett néhány összecsapást, de arról, hogy ez miként hat majd a civil lakosságra, nem volt előzetes elképzelés.

Az invázió szükségessége, melyben a D-terv fogant, március elején nyert megerősítést. Ez zöld utat adott a Hagana parancsnokainak, hogy teljesen megtisztítsák a kulcsfontosságú területeket, így az ellenséges, vagy potenciálisan ellenséges arab falvakat is. Számos falu az irreguláris csapatok bázisa volt: a legtöbb helységben felfegyverzett milicisták tanyáztak, akik segítséget nyújthattak az ellenséges erőknek. Áprilisban és májusban a helyi Hagana-egységek különleges utasításokat kaptak, hogy – a helyi körülményekhez igazodva – érvényesítsék a D-tervet. Általánosságban az volt jellemző, hogy a parancsnokok teljesen meg akarták tisztítani a kulcsfontosságú útvonalakat és az arab közösségek határ menti területeit: Allont Kelet-Galileában, Carmelt Haifa körül, Nyugat-Galileát, valamint Aviant délen. A legtöbb falusi elmenekült, mielőtt még a harcok elkezdődtek volna, azokat pedig, akik mégis maradtak, majdnem mindenütt elűzték.

Áprilisban és júniusban nem létezett semmilyen „terv” vagy politikai dön-

**Akcióban
a Hagana**

**Az Irgun
egységei
a Tel Aviv-i
tengerparton,
1937-ben**

tés az „arabok kiűzésére” a zsidó állam területeiről. Ezt az ügyet sosem tárgyalták az ország vezetői, a döntéshozók, de mindenki tudta, akit érdekelt, hogy katonai szempontból, a túlélés érdekében, minél kevesebb arab marad a frontvonal mögött, annál jobb, és politikailag is kedvezőbb, ha kevesebb arab marad a zsidó államban. Április és június folyamán, mikor a zsidó állam sorsa még nem dőlt el, a Hagana tisztviselői, a parancsnokság és a végrehajtás minden szintjén, egyszerűen „értették”, hogy milyen katonai és politikai lépések szükségesek a túléléshez. Még a legtöbb Mapam-tisztviselő⁸ is – akik egyébként ideológiailag az arabokkal való együttműködés pártján álltak – a harcmezőn kialakult helyzetben, a hosszú távú, békés együttélés egyengetése helyett, taktikailag és stratégiaileg a túlélést helyezték előtérbe.

Az arab vezetés, Palesztinán kívül és belül, szintén elősegítette a menekülés felgyorsulását oly módon, hogy nem hozott semmilyen egyértelmű

döntést, egységes, gyors és határozott politikai útmutatást arról, mit kell tenni, különösen a kritikus szakaszban, áprilisban. A feljegyzések befejezetlenek, de hatalmas zavart, hétről-hétre, területről-területre ingadozó politikát mutatnak. Semmilyen határozott központi irányításnak nincs nyoma.

Az arab államoknak – eltekintve attól, hogy a briteken keresztül felhívták

a Haganaét offenzívája megszakítására, és vádaskodtak, hogy Izrael kiűzi Palesztinából az arabokat – úgy tűnik, hetekbe tellett, mire megértették és feldolgozták a helyzetet. Nem buzdították távozásra a palesztin tömegeket, de arra sem szólították fel őket áprilisban, hogy maradjanak. Ahogy Husszeini, úgy talán a damaszkuszi, kairói és ammani vezetők is megértették, hogy szükség lenne valamilyen ürügyre, ami a britek kivonulása után igazolná a palesztinai fegyveres beavatkozást. Mivel a tömeges kivándorlás előre eltervezett cionista kiutasításnak tűnt, ez jó alkalomnak bizonyult a beavatkozásra.

Mivel azonban a kivándorlás terhe kezdetben szükségszerűen a befogadó országok vállára nehezedett, az arab államok – elsősorban Transzjordánia – gyorsan rádöbbenek, hogy legjobban lenne megállítani az áradatot. Az AHC-t szintén sokkolta, hogy milyen könnyen és nagy számban vállalják a palesztinai arabok a kivándorlást. Ezért május elejétől felhívások áradata érkezett Transzjordániából, az AHC-től és a különböző arab vezetőktől a palesztinai arabok-

hoz, hogy maradjanak, vagy ha már elhagyták otthonaikat, térjenek oda vissza. Ezeknek a felszólításoknak azonban – tekintve a fronton uralkodó helyzetet – kevés eredménye volt: a menekültek, akik épphogy elhagytak egy háborús vagy potenciálisan háborús térséget, aligha szerettek volna oda visszatérni, különösen nem egy készülődő pánarab invázió előes-

téjén. Emellett a legtöbb területen a Hagana fizikailag is megakadályozta a visszatérést. Később pedig, a május 15-i arab invázió után lehetetlenné vált a menekültek visszatérése, ráadásul az invázió miatt a Hagana aktívabban vett részt a határ menti területek megtisztításában.

A Jisuv katonai és politikai vezetői, helyi és nemzeti szinten, már áprilisban és májusban elkezdtek foglalkozni a menekültek visszatérésének problémájával: vajon visszaengedhetik őket? Ez volt az új állam egyik legnagyobb politikai és stratégiai problémája. Az arab államok helyi szinten és nemzetközi fórumokon is erős nyomást gyakoroltak Izraelre, hogy engedjék vissza a menekülteket. Az ENSZ Palesztina-közvetítője, Bernadotte is nagyon szigorúan vette az ügyet.

Amúgy politikailag és katonailag a legtöbb izraeli számára nyilvánvaló volt, hogy az arabok visszatérése katasztrofális lenne. Katonailag ez egy potenciális ötödik hadoszlopot, politikailag egy óriási, bomlasztó arab kisebbséget jelentett volna. A katonai parancsnokok és a politikusok is a visszatérés ellen érveltek, főként a zsidó települések erős, visszatérés-ellenes lobbijának hatása alatt, mely az egész országra kiterjedt.

Az állam vezetőinek, Ben-Gurionnal az élen, két politikai probléma tükrében kellett vizsgálniuk a kérdést. Ezek a következők voltak: az izraeli-arab kapcsolatok nemzetközi megítélése, illetve Izraelnek az ENSZ-hez és az Egyesült Államokhoz fűződő viszonya; valamint a helyi koalíciós kormányzás érdekei. A Mapam miniszterei pártolták a jövőbeli zsidó-arab együttműködést és a „békés” menekültek visszatérését a háború után. A kabinet végül június 16-án úgy határozott, hogy a menekültek nem térhetnek vissza, míg tart a háború és az ügyet az ellenségeskedések lecsillapodása után újra kell tárgyalni. Ez a megoldás elég jó kompromisszum volt ahhoz, hogy a Mapam kormányban maradjon, de a nemzeti egység se inogjon meg.

Ben Gurion egyértelműen olyan kevés arabot szeretett volna látni a zsidó államban, amilyen keveset csak lehe-

tett, és reménykedett benne, hogy kivándorolnak. De a kiűzés egyértelmű parancsba adásától Ben Gurion mindig tartózkodott, jobb szerette volna, ha parancsnokai „megértik” mit kell tenniük. Nem szeretett volna úgy bevonulni a történelembe, mint a „nagy elűző” és azt sem akarta, hogy az izraeli kormány politikája morálisan meg-

Ben Gurion egyértelműen olyan kevés arabot szeretett volna látni a zsidó államban, amilyen keveset csak lehetett, és reménykedett benne, hogy kivándorolnak. De a kiűzés egyértelmű parancsba adásától Ben Gurion mindig tartózkodott, jobb szerette volna, ha parancsnokai „megértik” mit kell tenniük.

kérdőjelezhető legyen. Ugyanakkor arra törekedett, hogy a háborús időkben is megőrizze a nemzeti egységet.

Noha nem volt hivatalos „kiűzés politika”, júliusban és októberben az offenzívákat sokkal inkább jellemezte a kiűzésre való törekvés, mi több, az arab civilekkel szembeni brutalitás, mint a háború első felében. Júliusban Ben Gurion jóváhagyta a háború legnagyobb evakuálását, Lyddából és Ramléból, miközben az izraeli hadsereg északi parancsnoksága, szintén Ben Gurion jóváhagyásával – ha ugyan nem utasítására –, megengedte, hogy Názáret javarészt keresztény lakossága a helyén maradjon. Az ország szívében három arab falu: Al Fureidis, Khirbet Jisr az Zarka, és a Jeruzsálemhez közeli Abu Ghosh lakosai szintén maradhattak otthonaikban.

Októberben, az izraeli hadsereg galileai és déli offenzívájának idején, a civil lakossággal szembeni bánásmódot szintén ambivalencia jellemezte. A délen fekvő Allonban majdnem teljesen eltűnt a civil lakosság. Északon vegyes volt a kép. Sok felső-galileai

arab Ben Gurion várakozásaival ellentétben nem menekült el. Részben talán azért, mert október előtt a falusiakat alig érintették meg a háború borzalmi. A kevert vallású falvak is változatos képet mutattak. Az izraeli hadsereg általában sokkal több jóindulattal viseltetett a keresztény és a drúz falusiakkal, mint a muszlimokkal. A legtöbb keresztény és drúz nem menekült el: megengedték, hogy maradjanak. A legtöbb falusi muszlim viszont elmenekült, másokat elűztek, de megint más muszlim falvak, Deir Hanna, Arraba, Sakhnin, Majdal Kurum lakosainak maradhattak. Sok múlt tehát a helyi tényezőkön.

Rendkívül bonyolult és változatos kép rajzolódik ki az 1947-49 között Palesztinában/Izraelben zajlott eseményekről, a helyzet egyik pillanatról másira radikálisan változott, így lehetetlen a kivándorlásra egyetlen okot vagy magyarázatot találni.

Azonban – noha a helyzet minden területen kissé másképp festett – a kiváltó okokat mégis egy általánosan jellemző tünet-együttesben foglalhatjuk össze. Ezek: az 1948 tavaszára felgyülemlett belső feszültségek; az arab világ és az AHC segítségének és irányításának hiánya; az arab vezetés szervezetlensége és következetlensége; a gazdasági problémák; az igazságszolgáltatás összeomlása; a zsidó fegyveres erők támadásaitól, az elűzéstől való félelem; az arab intézmények összeomlásából, a parancsnokok elmeneküléséből következő teljes zűrzavar. Mindezek együtt voltak okai a kialakult helyzetnek.

1948 második felében a menekült-probléma a nemzetközi érdeklődés középpontjába került, és Izraelre erősödő nyomás nehezedett. Az ellenséges hangvétel Bernadotte-tól és az arab államoktól indult el 1948 nyarán, ez hónapról-hónapra erősödött, és ahogy nőtt a menekültek száma, helyzetük gyakorlati értelemben is egyre akutabb problémává vált. A „menekült-kérdés” a Közel-Kelettel kapcso-

latos konfliktusok központi problémájává vált, s ez lassan eltolódott abba az irányba, hogy a helyzetet a Területek visszaadása oldaná meg.

1948 nyarától tehát Bernadotte, őstől pedig már az Egyesült Államok is erős nyomást gyakoroltak Izraelre, a menekült-probléma és az egész konfliktus átfogó megoldása érdekében. Ezt, úgymond, Izrael azal mozdíthatná elő, ha számottevő nagyságú területet adna vissza az araboknak. 1948 decemberében az ENSZ Közgyűlése úgy foglalt állást, hogy a menekülteknek „joguk van hazatérni”. Ám az elhagyott falvak már a pusztulás képét mutatták, lerombolták őket, vagy zsidó betelepülők kötöztek oda. Minél több betelepülő érkezett az elhagyott arab házakba, úgy csökkent a számottevő visszatelepítés esélye. Az arab menekültek visszaengedése – érveltek a zsidók – jelentősen csökkentené Izrael lehetőségeit, hogy zsidó menekülteket fogadhasson be Európából és a Közel-Keletről. Az idő az arab menekültek ellen dolgozott. Bernadotte és az Egyesült Államok azt kívánták, hogy Izrael tegyen „gesztust” a visszaengedések terén. 1949 tavaszán Izrael ezért úgy határozott, hogy visszaenged 250 ezer menekültet, azal a feltétellel, hogy a maradékot a környező arab országok fogadják be. Amerika hol kért, hol fenyegetőzött, de semmit nem tett, hogy Tel Avivot engedékenységre bírja.

Tavasszal került sor az utolsó erőfeszítésre: az ENSZ és az Egyesült Államok megszervezték a lausanne-i békekonferenciát. Ám tervezett időn túli, hetekig, hónapokig tartó alkudozás sem vezetett sehova. Az arabok mindent elkövettek, hogy Izrael belegyezzen a menekült-tömegek visszatérésébe. Amerikai nyomásra Tel Aviv végül beleegyezett, hogy az átfogó megoldás részeként visszaenged 65-70 ezer menekültet (ez volt a „százezres ajánlat”). 1949 nyarára azonban ez izraeli politikai körökben és – részben a kormány propagandája nyomán – a társadalomban is óriási vihart váltott ki. Sosem derülhetett ki azonban, mi lett volna egy ilyen lépés következménye, mert az arabok rögtön elutasították az ajánlatot. Az Egyesült Államok szintén elégedetlen volt: túl kevés és túl későn – vélekedtek.

A százezres ajánlatot az arabok azért utasították el, mert ha beleegyeznek a menekültek nagy részének letelepítésébe, annak fejében, hogy Izrael vállalja a maradékot, ezzel nyilvánosan beismerték volna vereségüket. Ez a körülmény, a Gáza-terv⁹ bukása, valamint az a tény, hogy Amerika képtelen volt nyomást gyakorolni Izraelre és az arab államokra a kompromisszum érdekében – mindez együtt idézte elő az arab-izraeli patthelyzet állandósulását és a palesztinai arabok menekült-státuszának fennmaradását. Mindez pedig kiváló táptalaja az arab államok erős, évtizedek óta tartó, Izrael-ellenes politikai propagandájának. Az 1948-ban történtek emléke, a rákövetkező évtizedek embertelenségei és a menekült-táborokban uralkodó kilátástalanság pedig palesztinok generációiból nevelnek potenciális terroristákat és teszik a „palesztin kérdést” a világ egyik legsúlyosabb, feloldhatatlannak tűnő problémájává.

Konkoly Ágnes fordítása

Jegyzetek

- 1 Hadzs Amin Al Husszeini, jeruzsálemi főmufti, a palesztinai arabok vezetője, a világháború éveiben Hitler támogatója.
- 2 Hagana: a zsidó fegyveres erő az ország függetlenné válása előtt. IZL: Irgun Zvai Leumi, a Haganától jobbra álló zsidó fegyveres szervezet. LHI: más néven Stern csoport, az IZL-től is jobbra álló, terrorista fegyveres szervezet.
- 3 A jelentősebb izraeli városok, melyek neve a hazai térképeken magyar átirással szerepel, ilyen formában jelennek meg a szövegben. A honi olvasó számára ismeretlen arab települések nevének angol átírását meghagytuk. (A szerk.)
- 4 D-terv: a zsidó vegyveres erők katonai tervei a jisuv korszakában a brit kivonulás utáni időkre. Ennek része volt a stratégiai pontok „megtisztítása”.
- 5 AHC: Arab Higher Committee.
- 6 Gus Ecion: településblokk Jeruzsálemtől keletre.
- 7 Jisuv: Az ország „neve” a függetlenség kiáltása előtti időkből.
- 8 Mapam: Egyesült Munkáspárt.
- 9 Az ENSZ 1947-es felosztási terve szerint a Gázai Övezet a leendő arab állam része lett volna.

Van-e modern zsidó irodalom?

A *Szombat* folyóirat szervezésében,
Szántó T. Gábor író, főszerkesztő vezetésével
zajló szeminárium-sorozat a tavaszi szemeszterben
műelemzésekkel és vendégelőadókkal folytatódik.

Az érdeklődők a szanto@szombat.org e-mail címen,
vagy hétfő és csütörtök délután a 302-0744-es telefonszámon
jelentkezhetnek. A kurzus ingyenes, a részvételhez
előképzettség nem szükséges.

Helyszín: *Bálint Ház* (Bp. VI. Révay u. 16.)

Az áprilisi órák dátuma: 13-a és 27-e, kedd 18.00.

További információk a *Szombat* folyóirat honlapján:
www.szombat.org

Partnerek:

Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, Bálint Ház

Támogató:

L. A. Pincus Alapítvány a diaszpórábeli zsidó oktatásért

EFRAIM KARSH

1948, Izrael és a palesztinok – az igaz történet*

Hatvan évvel azután, hogy kikiáltotta függetlenségét, Izrael az egyetlen állam a világon, mely a legvadabb konspirációs elméletek és a vérvádak állandó céltáblája; melynek politikáját és cselekedeteit folyamatosan elítéli a nemzetközi közösség, melynek létezéshez való jogát szüntelenül vitatják és megkérdőjelezzik, nem csupán arab ellenségei, de a fejlett Nyugat egy része is.

Mintegy tíz éve a zsidó állam kiiktatása a nyugati entellektüelek kedvelt vitatémájává vált. Az úgynevezett „egy állam megoldás” eufemisztikus kifejezés, mely azt célozza, hogy Izrael és Palesztina helyett egy közös államot hozzanak létre. Ez elméletileg magában foglalja az egész történeti Palesztinát, és ebben a zsidók kisebbségi státuszt kapnának. Izrael (kritikusainak hangnemében fogalmazva) csak így vezekelhet „bűnéért”, hogy „arab Palesztina romjain”, lakosságának agresszív jogfosztása nyomán született.

Izrael állítólagos áldozatainak és ezek nyugati támogatóinak fő érve egyrészt az arabok előre megfontolt jogfosztása és elűzése, másrészt, az ennek nyomán létrejött és állandósult palesztinai „menekült-probléma”, melyekért egyedül a zsidókat teszik felelőssé. E váddal szemben már régen megfogalmazták az ellenérveket. Ezekre válaszul dolgozta ki az 1950-es évek elején

a jeles amerikai történész, J. C. Hurewitz módszeres cáfolatát, és megállapításait a későbbi kutatók és írók generációi is igazolták. Még Benny Morris, az „új történész”, a legfontosabb izraeli revizionista, aki mindent elkövetett, hogy az „Izrael eredendő bűne” tézist megalapozza – még ő is elismerte, vonakodva, hogy nem létezett terv a palesztin arabok kitelepítésére.

A Brit mandátum (1920-1948) időszakával, és Izrael korai történelmével kapcsolatos, újabban hozzáférhetővé vált dokumentumok, melyek a korábbi történész generációknak még nem álltak rendelkezésre, s amiket az „új történészek” ignoráltak vagy elferdítettek, egyértelmű képet adnak Izrael korai történelméről. Felfedik, hogy a jogfosztás vádja nem csak teljesen megalapozatlan, de egyenesen az igazság visszájára fordítása. Jelen írás e friss kutatási eredményeken, eddig még nem közölt tényeken és adatokon alapul.

A palesztin arab vezetők, akik korántsem voltak a cionista agresszió szerencsétlen áldozatai, már az 1920-as évektől kezdve, saját híveik akara-

tával szembehelyezkedve, könyörtelen kampányt indítottak, hogy lehetlenné tegyék a zsidó nemzeti újjászülést. Mindez abban az erőszakos törekvésben csúcsosodott ki, mellyel megkísérelték megakadályozni az ENSZ 1947. november 29-i határozatának végrehajtását. Ennek értelmében két államot alapítottak volna Palesztinában. Ha ezek az arab vezetők, és a környező államokban élő társaik elfogadták volna az ENSZ határozatát, elkerülhető lett volna a háború és az áttelepítések.

A cionista mozgalom mindig is hajlott arra, hogy a jövőbeni zsidó államban elfogadja egy jelentős arab kisebbség létét, amely egyenlő feltételekkel venne részt „az ország társadalmi életében, annak minden területén”. Ezek Zeév Zsabotinszki szavai, aki a cionista mozgalom egyik ágának, a mai Likud párt elődjének alapítója volt. Híres, 1923-as cikkében, Zsabotinszki kijelentette: „készek vagyunk esküvel kötelezni magunkat és utódainkat, hogy soha nem vétünk az egyenlő jogok elve ellen, és soha nem próbálunk senkit sem kirekeszteni.” Tizenegy évvel később Zsabotinszki volt a zsidó Palesztina alkotmányát kidolgozó testület elnöke. A dokumentum szerint egyenlő jogok és kötelesekégek illették meg az arabokat és a zsidókat, beleértve a katonai és a civil szolgálat rendkívüli fontosságú kérdését is. A héber és az arab nyelv egyenlő jogokat élvezett, és minden kormányban, ahol zsidó a miniszterelnök, a helyettesi poszt az arabokat illette meg és fordítva.

1919-ben Chaim Weizman, a cionista mozgalom hivatalba lépő vezetője a békéről és együttműködésről szóló megállapodást írt alá Faisal ibn

* In: <http://www.commentarymagazine.com/viewarticle.cfm/1948—israel—and-the-palestinians-br—the-true-story-11355>
Rövidített, szerkesztett változat.

**Az izraeli
hadsereg
drúz egysége**

**Arab
fegyveresek,
útban
a frontra**

Hussein hasemita emírrrel, a születőben lévő pánarab mozgalom vezetőjével. Attól kezdve az állam kikiáltásáig, 1948. május 14-ig, a cionista ügyvivők több száz alkalommal találkoztak az arab vezetőkkel, köztük a későbbi Jordán királlyal, Abdullah ibn Husseinnel, Faisal bátyjával, valamint Szíria, Libanon, Egyiptom és Irak vezetőivel, csakúgy, mint Abdul Aziz ibn Sauddal (Szaúd-Arábia alapítójával) és a palesztinai arab vezetőkkel is.

1947. szeptember 15-én, két hónappal az ENSZ felosztási határozata előtt, két magas rangú cionista vezető még mindig arról igyekezett meggyőzni Abdel Rahman Azzamot, az Arab Liga főtitkárát, hogy a palesztin konfliktus „feleslegesen emésztí föl az Arab Liga erőit”, és mind az araboknak, mind a zsidóknak óriási előnyei származnának „az aktív együttműködési és fejlesztési politikából”. E javaslat mögött a cionisták régi reménysege húzódott meg: az anyagi jólét, ami a zsidók Palesztinában való letelepedésével jár, megbékítheti a helyi arab lakosságot a zsidó nemzeti önrendelkezés gondolatával.

David Ben Gurion, aki hamarosan Izrael első miniszterelnöke lett, így érvelt 1947 decemberében:

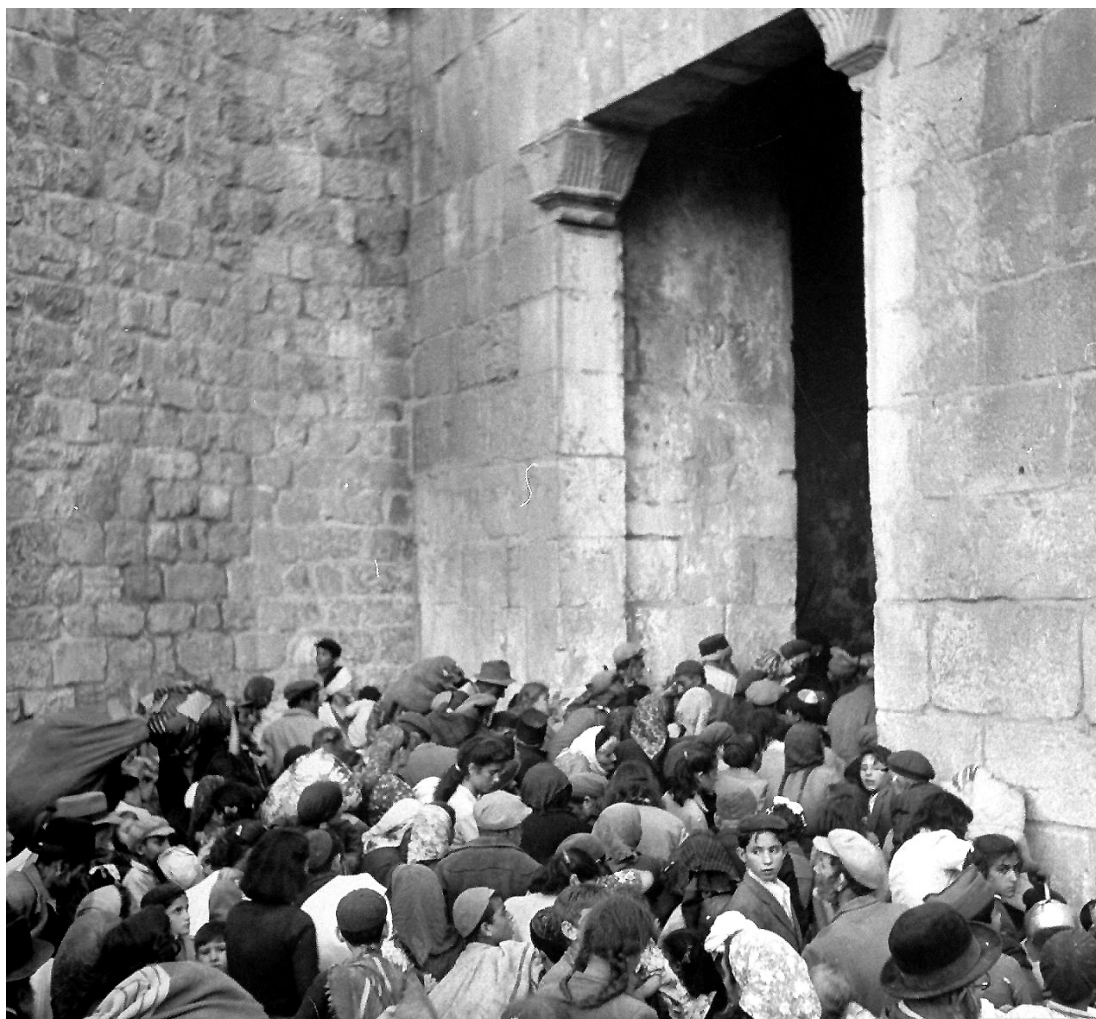
„Ha az arab polgárok otthon érzik magukat államunkban (...) ha az állam őszintén és elszántan fogja őket segíteni abban, hogy elérjék azt a gazdasági, szociális és kulturális színvonalat, melyen a zsidó közösség áll, akkor az arabok bizalmatlansága alábbhagy, és így hidat építhetünk egy semita, zsidó-arab szövetséghez.”

Ben Gurion reményeinek racionális alapjuk volt. Az I. világháborút követő zsidó bevándorlás nagymértékben növelte az arab lakosság életszínvonalát, amely túlszárnyalta a szom-

szédos arab országok életnívóját, ahogy az arab ipar és mezőgazdaság is sokat javult a zsidó fejlesztések révén.

A szociális ellátás terén is hasonlóan látványos eredmények mutatkoztak. Ahogy az 1937-es brit vizsgálóbizottság vezetőjének, Lord Peelnek a beszámolójában olvashatjuk:

„A zsidó bevándorlásnak az arab életszínvonal növekedésére gyakorolt hatása leginkább az arab lakosság gyarapodásán mutatkozik meg. Az arab népesség száma a városias területeken növekedett leginkább, melye-

**Zsidók
menekülése
a jeruzsálemi
óvárosból**

ket leginkább érintettek a zsidó fejlesztések. Az 1922-es és 1931-es számadatok összehasonlítása mutatja, hogy az arab lakosság Haifában 86 százalékkal, Jaffában 62 százalékkal, Jeruzsálemben 37 százalékkal növekedett, míg a tisztán arab városokban, például Nabluszban és Hebronban, a népesség gyarapodása csupán 7 százalék volt, Gázában pedig a lakosság 2 százalékkal csökkent.”

A fentieket látva nem nehéz elképzelni, hogy a palesztinok többsége nem örült a mufti vezette Arab Higher Committee (AHC), a palesztin arabok valódi „kormány” erőszakos kísérleteinek, hogy aláássák az ENSZ felosztási határozatát. 1936-1939 emléke még élénken élt emlékezetükben, és inkább úgy döntöttek, hogy kimaradnak a harcból. Hamarosan számos arab falu (és néhány városi terület) kezdett béketárgyalásokat zsidó szomszédjaival, miközben a hivatalos béke-megállapodás teljesen valószínűtlen volt.

A palesztin átlagpolgárok csendesen szembeszegültek a felső vezetés politikájával. Abdel Qader Husseini, Jeruzsálem kerület-parancsnoka és a mufti közeli rokona, számos utat tett vidéken, és úgy találta, hogy a lakosság a harc iránt közönyös, gyakran többszöri felszólításra sem hajlandó fegyvert fogni. Hebronban egyetlen önkéntest sem sikerült toborozni, Nabluszban, Tulkarmban és Qalqiliyában is ez volt a helyzet. Az arab falusiak még kevésbé voltak fogékonyak felhívásaira. Egy településen, Beit Safafában pedig Abdel Qader elszenvedte a legsúlyosabb megaláztatást: a dühödt lakosok elkergették. Néhányan, akik mégis vele mentek, csak azért tették ezt, hogy személyes védelmükre ingyen fegyvereket szerezzenek, majd hazatértek.

A béke iránti fogékonyságnak volt egy gazdasági aspektusa is. Az AHC által kirobbantott viszály erős visszahatásához vezetett a kereskedelemben,

és így meredeken felszökött a legalapvetőbb árucikkek ára is. Sok falu megélhetése függött a zsidóktól, és ezek nem látták értelmét az AHC törekvéseinek, hogy kiéheztetéssel kényszerítse behódolásra a zsidókat.

Ismail Safwat iraki tábornok, az Arab Felszabadítási Hadsereg (ALA – a függetlenség kikiáltását megelőző hónapokban ez volt a legerősebb arab fegyveres csoport) főparancsnoka megerősítette Ben Gurion elemzését. Safwat panaszkodott, hogy az ALA ötezer önkéntes katonájából csak nyolcszáz palesztin, és közülük is a legtöbb dezertált a kiképzés befejezése előtt, vagy közvetlenül utána. Fawzi Qawuqji, az ALA helyi parancsnokának véleménye nem kevésbé volt lesújtó: a palesztinokat „megbízhatatlannak, forrófejűnek, fegyelmezetlennek és hadviselésre alkalmatlannak” tartotta.

A legtöbb korabeli megfigyelő hasonló megállapításra jutott a harcok

végzetes hat hónapja alatt. Ez idő alatt bekövetkezett a palesztin arab társadalom teljes szétesése, de sehol sem találunk arra vonatkozó feljegyzést, hogy a zsidók szisztematikusan igyekeztek volna megfosztani jogaiktól az arabokat. A felosztási határozatról azonban az arab vezetők széles körben így nyilatkoztak: „inspirációjában cionista, elveiben is cionista, lényegében cionista és szinte minden részletében cionista” (Walid Khalidi, palesztin tudós szavai). E vezetők szándéka egyértelmű volt: fegyveres erővel akarták megakadályozni a határozat végrehajtását. Így nem volt kétség afelől, hogy melyik oldal szítja a vérontást. A terrorfenyegettség valósággá vált, a lövöldözések, késelek, robbantások mindennapos eseményekké váltak.

A harcok eskalálódásától a polgári arab lakosság is szenvedett. Az alkalmi atrocitások hamarosan az erőszak ördögi körét hozták létre. 1947 decemberében egy Haifa közeli olajfinomítóban egy kis zsidó csoport meggyilkolt hat arab munkást. Ezt azonnal követte egy mészárlás, mely során harminckilenc zsidót öltek meg arab munkatársaik, ezután 1948 áprilisában a Deir Yasinban zajlott csatában mintegy száz arabot gyilkoltak meg, s ezt volt hivatott megbosszulni a Scopus hegyi mészárlás, melynek során hetvenhét zsidó ápolónőt és orvost öltek meg a Hadassza kórház felé vezető úton.

Míg azonban a zsidó vezetés és a média úgy kommunikálta e borzalmas eseményeket, ahogy megtörténtek, vagy néha – a pánik elkerülése és az arab-zsidó megegyezés lehetőségének fenntartása végett – eltitkolt néhány részletet, addig az arab média nem csupán aránytalanul felnagyította az eseményeket, de nem létező atrocitásokról is beszámolt. Haifa elesete (április 21-22) például hatalmas mészárlásokról szóló hamis hírek áradatát indította el, melyek elterjedtek a Közel-Keleten, és elérték a nyugati fővárosokat is. Hasonlóan hamis hírek terjedtek el Tiberiás eleste után (április 18), a Cfatért folyó harcok napjaiban (május elején), valamint Jaffában, ahol április végén a polgármester „több száz arab férfi és nő” le-

mészárlásáról szóló álhíreket koholt. Az arab média Deir Yasin-ról szóló beszámolóit különösen vadak voltak: nemi erőszak, pusztítás, sarló-kalapáccsos tetoválás a zsidó katonák karján és hasonlók.

A széleskörű pánikkeltés célja kétségtelenül a palesztinokkal szembeni szimpátia felébresztése volt, valamint az, hogy a zsidókat, mint brutális rablókat mutassák be. Mindez azonban visszafelé sült el: a megzavarodott palesztin társadalmon úrrá lett a pánik. Ez magyarázza, hogy 1948 áprilisára, négyhónapnyi látszólag eredményes harc után miért omlottak össze az arab erők. (A háború második szakasza, öt arab ország támadása május közepén ekkor még hátra volt.) Nemcsak a harcoknak fordított hátat a palesztinok többsége, de sokan közülük elhagyták otthonaikat is, új lakhelyet keresve Palesztinában vagy más arab országokban.

„Az arabok nagy számban hagyják el az országot családjaikkal együtt. Nagyarányú kivándorlás tapasztalható a kevert lakosságú városokból, és a vidéki arab központokból.” Így tájékoztat Alan Cunningham, angol főbiztos 1947 decemberében, majd egy hónappal később hozzáteszi: „az arab középosztályban folyamatos pánikhangulat uralkodik, ami kivándorláshoz vezet. Aki csak teheti, elhagyja az országot.”

A szíriai, a libanoni kormány és az AHC felszólították az embereket, hogy maradjanak és harcoljanak, de hasztalanul. A palesztinokból teljesen hiányzott a nemzeti összetartás. A városok úgy viselkedtek, mintha mind különálló egységek lennének, kizárólag saját igényeik és szükségleteik érdekelték őket, az áldozatvállalás legkisebb jelét sem mutatták. Számos „nemzeti bizottság” (helyi vezető testület) például megtiltotta az élelmiszer szállítását a nagy raktárkészlettel rendelkező városokból a rászoruló városokba és falvakba. A haifai arab kereskedők nem voltak hajlandók a dzsenini liszthiányt enyhíteni, Gáza nem volt hajlandó tojást és baromfit küldeni Jeruzsálembe, Hebronban fegyveres őrök ellenőriztek minden induló autót. Ezzel egy időben kiterjedt csempészhálózat ala-

kult ki, különösen a vegyes lakosságú falvakban, az arabok élelmiszert csempészttek zsidók lakta környékekre és fordítva.

A közösségi szolidaritás hiánya a többszázezer, országszerte kóborló menekülttel szembeni gyalázatos bánásmódban is megnyilvánult. Nemcsak hogy semmiféle kollektív erőfeszítést nem tettek helyzetük javítása érdekében, de még a közvetlen szomszédságok sem segítettek őket. Sok menekültet, akik ideiglenes szállásokon laktak, megaláztak és nevetség tárgyává tettek „gyávaságuk” miatt. Egy zsidó titkosszolgálati forrás szavaival élve: „A menekülteket mindenhol gyűlölték, ahová csak mentek.”

Még a háború legszerencsétlenebb áldozatai – Deir Yasin túlélői – sem menekülhettek meg a megaláztatásoktól. A Silwan faluban oltalmat kereső menekültek összetűztek a helyi lakosokkal. Április 14-én, mindössze öt nappal a tragédia után, egy silwani delegáció az AHC jeruzsálemi irodájában azt kérte, hogy a túlélőket vigyék máshová, de kérésükre nem érkezett válasz.

Néhány helyen kerekén visszautasították a menekültek befogadását, mert attól féltek, hogy felélik az élelmiszerforrásokat. Akkóban a hatóságok megakadályozták a Haifából menekülő arabok partra szállását, Ramallahban a túlnyomórészt keresztény lakosság megszervezte saját milíciáját, nem annyira a zsidók, mint az új muszlim jövevények ellen. Általánosan jellemző volt, hogy a menekülteket arcátlan módon kihasználták, kifosztották olyan alapvető szükségletek fejében, mint a szállítás és a szállás.

A palesztinok folyamatosan menekültek, a kivándorlók száma rohamosan nőtt. Április elejére már százezren hagyták el otthonaikat, miközben a zsidók, védekező pozícióban, nem voltak abban a helyzetben, hogy elűzzék őket. (Március 23-án, négy hónappal az ellenségeskedések kitörése után, Safwat, az ALA főparancsnoka némi csodálkozással jegyezte meg: „A zsidók mindeddig egyetlen arab falut sem támadtak meg, hacsak nem provokálták őket.”). Május 14-re, Izrael függetlenségének kikiáltása napjára, az arab menekültek száma megháromszorozódott. 170-180 ezer arab hagyta

el a városi központokat és a falvakat, és ebből csupán maroknyit kényszerítettek távozásra a zsidók.

Ez utóbbiak kivételek voltak, nem politikai okokból következtek be, hanem a csata hevében, ad hoc katonai megfontolások miatt: ilyen volt a civil áldozatok számának csökkentése, az arab állások felszámolása – ha egy település alkalmasnak tűnt arra, hogy arab harcosok ott megbújjanak. Mi több, ez párosult azzal az erőfeszítéssel, hogy megelőzzék a megfutamodást és/vagy bátorítsák a menekülőket visszatérését.

Palesztin arabok tömegeit saját vezetőik szólítottak fel távozásra, illetve hajtottak el otthonából, katonai megfontolásokból vagy csupán azért, nehogy a leendő izraeli állam polgárai legyenek. Ennek legkirívóbb példája volt, mikor az AHC arabok tízezeinek parancsolta meg (és ha ez nem használt, a megfélemlítés eszköztől sem riadt vissza), hogy hagyják el Haifa városát, annak ellenére, hogy a zsidók minden eszközzel a maradásra akarták őket rábeszélni. Pár nappal korábban Tiberiás hatezer fős arab közösségét hasonló módon, saját vezetői kényszerítették menekülésre, a helyi zsidók szándéka ellenére. Jaffában, a legnagyobb Palesztin városban a városvezetés szervezte meg több ezer lakos kitelepítését szárazföldi vagy vízi úton, Jeruzsálemben az AHC rendelte el a nők és gyerekek elszállítását és a helyi fegyveres csoportok számos környékről kiűzték a lakosokat.

Az AHC, az ALA vagy a helyi milíciák több tízezer falusit kényszerítettek otthonuk elhagyására. 1948 januárjában titkos üzenetről szóló híresztelések kaptak lábra, melyek a zsidó többségű területek arab lakosainak szóltak, hogy hagyják el otthonaikat. Egyrészt katonai okokból, másrészt azért, nehogy a zsidók túlszai legyenek.

Februárra ez a jelenség átterjedt az ország többi részére is. Áprilisban és májusban az ALA és az AHC erői egész Palesztinára kiterjedő kitelepítéseket bonyolítottak le. Április 18-án a Hagana jeruzsálemi hírszerző részlege általános parancsról adott hírt: evakuálják a nőket és gyerekeket minden,

zsidó településsel szomszédos faluból. Tizenkét nappal később a haifai részleg arról tudósított, hogy – egy újabb általános offenzívára készülve – Haifában az ALA elrendelte minden Tel-Aviv és Haifa közt fekvő arab falu kiürítését. Május elején, Kelet-Galileában az arab vezetők felszólították a helyi arabokat, hogy minden nőt és gyereket szállítsanak el Rosh Pina területéről, Jeruzsálem körzetében pedig a transzjordániai Arab Légiónak rendelte el falvak egész sorának kiürítését.

A palesztin arab vezetők, akik az 1920-30-as években a cionizmus elleni harcra buzdították a vonakodó lakosságot, és most végzetes konfliktusba sodorták a kiszolgáltatott embereket, a legkritikusabb pillanatban sürgősen távoztak Palesztinából. Példájukat követték a helyi vezetők is. Ahogy Cunningham főbiztos angol visszafogottsággal összegezte a történeteket:

„Tudniuk kell, hogy Palesztinában az összeomlóban lévő arab morál oka nagymértékben ez: a vezetők, ahelyett hogy vezetnék, elhagyják az országot (...) Jaffában a polgármester elutazott négy napra, tizenkét nap után még

mindig nem tért vissza, és nemzeti tanács fele is eltávozott. Haifában az arab önkormányzat tagjai is elmentek már egy ideje; az Arab Felszabadítási Hadsereg két vezetője is távozott a jelenleg zajló csata idején. Az arab legfelsőbb bíró éppen most hagyta el a várost.”

Arif al-Arif, a Brit mandátum időszakának egyik prominens arab politikusa, a palesztin történészek doyenje, így írta le az akkoriban uralkodó hangulatot: „Bárhova mentünk az országban, mindig ugyanazt hallottuk: «Hol vannak a vezetőink, akiknek meg kéne mondaniuk, hogy mit tegyünk? Hol van az AHC? Miért vannak tagjaik Egyiptomban, olyan időben, mikor a hazájuknak lenne rájuk szüksége?»”

Muhammad Nimr al-Khatib, az egyik palesztin arab vezető az 1948-as háború idején, ezekkel a szavakkal összegezte a helyzetet: „A palesztinai arab menekültek előtt nyitva álltak a szomszédos arab országok határai, miközben a zsidóknak két választásuk volt: győznek vagy meghalnak.”

Konkoly Ágnes fordítása

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes éves
előfizetési díj 15 500 forint
Megrendelhető
a szerkesztőségben, telefon:
210-5149, fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

**SZERETNÉNK ÖNT IS
OLVASÓINK TÁBORÁBAN ÜDVÖZÖLNI.**

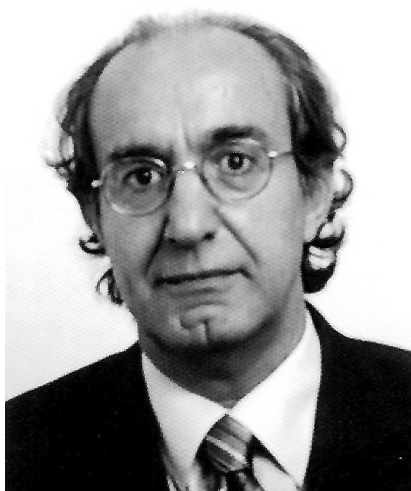
SZERZŐINK A TÉNYFELTÁRÓ ÚJSÁGÍRÁS,
A KORTÁRS IRODALOM, PUBLICISZTIKA
ÉS GRAFIKA ÉLVONALBELI KÉPVISELŐI.
PÉNTEKENKÉNT KERESSE A HÍRLAPÁRUSOKNÁL
VAGY FIZESSEN ELŐ AZ **ÉS**-RE!

„Ezért is kell békét kötnünk”

Interjú Ahmad Abdelrazekkel, a Palesztin Állam rendkívüli és meghatalmazott budapesti nagykövetével

– Ez az első alkalom, hogy magyar zsidó orgánus meginterjúvol egy palesztin diplomatát, ezt fontosnak tartom leszögezni. Először is személyes emlékekről kérdezném. Ön, illetve a családja honnan származik?

– Ön az első zsidó újságíró, aki megkeresett minket, korábban nem volt semmilyen érdeklődés irántunk. Megkeresésére azonnal pozitívan reagáltam, mert a legjobb út mások megértéséhez az, ha beszélünk velük. A béke legnagyobb akadálya az egymásról alkotott sztereotípiák léte. Bejrútban születtem, két évvel azután, hogy a szüleim Palesztinából Libanonba menekültek. Falunk, a mai Izraelben lévő egykori Al-zib, pár kilométerre volt a libanoni határtól. Családom elhagyta Palesztinát, osztozva több száz ezer palesztin sorsában. Mindannyian azt gondolták, hogy egy-két hétig fog tartani az egész konfliktus, s aztán visszatérnek. Senki sem akarta végleg otthagyni a faluját, a szülőföldjét. Mág megvan apám útlevele, aki már nem tudott visszatérni a falujába. Menekültként soha nem tudja elfeledni az ember a gyökereit. A zsidó nép is ehhez hasonló, kétezer év alatt számtalanszor próbálták áttéríteni, asszimilálni, mindhiába. Palesztinnak lenni egyfajta identitást jelent. Mivel az apám az egész helyzetet átmenetinek tartotta, nem vette számításba a gazdasági változásokat, a mindennapi megélhetés nehézségeit. Nagy volt a családkunk, így apám elköltötte az összes meglévő pénzét. Szerencsére Libanonban is működött egy ENSZ-szervezet, az UNRWA, mely a palesztin menekültekért nagyon sokat tett, elsősorban az egészségügy és az oktatás terén. Ez reményt adott a túlélésre, iskoláimat is ők biztosították, hiszen apám nem tudta volna ezt finanszírozni. Életemben mindig jelen volt annak

Ahmad Abdelrazek 2006 óta a Palesztin Állam rendkívüli és meghatalmazott budapesti nagykövete. Bejrútban született, menekült palesztin szülők gyermekeként. Franciaországban tanult filmművészetet, majd a PFSZ párizsi irodájának kulturális vezetője, később az iroda vezetőhelyettese lett. Ezután is Párizsban maradt: az UNESCO-nál teljesített diplomáciai szolgálatot, mint Palesztina rendkívüli és állandó képviselője.

a falunak a képe, ahonnan a szüleim származtak. Ők azonban nem csak a tájat, hanem a konfliktust is közvetítették. Apám a háború előtt zsidókkal dolgozott együtt s elmondta, hogy semmilyen probléma nem volt köztük, az élet normális mederben folyt. Ez a zsidókép élesen ütközött azonban azzal, mely menekülthelyzetemből fakadt. A zsidók kiszorították a családomat Palesztinából, miközben apám teljesen jól kijött velük.

– Visszatérve a Nakbára: ez nem csak az izraeliek és a palesztinok közötti történet része, ebből az arab országok is kivették a részüket. Sok palesztin és más arab vezető, az Arab Hig-

her Committee irányítói azt propagálták a helyi palesztinoknak, hogy meneküljenek el, és egy-két hét múlva, a végső győzelem után visszatérhetnek szülőföldjükre.

– Ön biztos olvasta azokat a dokumentumokat, melyeket az izraeli hatóságok szabadítottak fel a levéltárakból. Tudatos terv volt arra nézve, hogy a palesztin lakosságot kiűzzék Palesztinából. Az arab országok mindössze azt mondták, hogy ez kiűrítendő háborús terület, tehát el kell menekülniük pár hétre. De ezt nem lehet egy szintre helyezni azzal, amit az izraeliek tudatosan és tervszerűen csináltak.

– Ismerem a vonatkozó irodalmat és ez – főleg Benny Morris könyve és egyéb íráskok – nem támasztják alá, amit Ön állít. Nem volt ilyen központi izraeli kormányzati terv. Háború volt, bár alacsonyabb rangú parancsnokok – ha a hely és az idő kedvezett ennek – dönthettek úgy, hogy evakuálnak arab településeket.

– Amikor a palesztinok vissza akartak térni Palesztinába, nem engedték meg nekik. Ha elfogadnánk az 1967-es határokat, az is csak a terület 22 százalékát jelentené, ám ez számunkra elfogadható. Vannak szélsőségesek minden oldalon, de nem lehet leállítani a békefolyamatot, rájuk mutogatva. Az izraeli társadalomban több felfogás uralkodik, az első szerint deportálni kell a palesztinokat.

– Így csak egy marginális kisebbség gondolkodik, a többség éppen nem így gondolja.

A Palesztin Állam (melyet amúgy a Magyar Köztársaság és legalább száz más állam is elismer) – bár állandóan szó van a létrehozásáról – de facto még nem létezik, Izrael pedig nem ismeri el.

– Tényleg nem elfogadható a számukra, morálisan sem. A második megoldás az, hogy első- és másodosztályú állampolgárok csoportját alkotják meg, de ez szintén nem elfogadható. Van még egy megoldás, mégpedig az, hogy ugyanabban az államban éljenek az arabok és a zsidók, de ez legfeljebb a jövő nemzedék számára lehet opció. A mai állapotok szerint a mindkét fél számára való legjobb megoldás az lenne, ha két állam jönne létre. Számunkra idő kell ahhoz, hogy elfelejtsük a konfliktust, és ha ezután

döntés születik a konföderációról, akkor ez lehetővé válhat. Ám egyre nő a telepések száma, jelenleg több mint ötszázezren vannak, és ez lehetetlenné teszi a békét.

– Talán ha a Nakba korában, vagy még azelőtt elfogadták volna a palesztinok, az arabok a két-állami megoldást, a Nakba sem következett volna be.

– Mi nemcsak a magunk hibájából hagytuk el ezeket a területeket, ahogy talán Ön gondolja. Most van remény arra nézve, hogy két állam jöjjön létre,

s a palesztinok elfogadják a felosztást, amely – amúgy – valódi sokk a számukra. Az izraeliek legnagyobb problémája – mi megértjük ezt – a biztonság. Csak a béke garantálhatja Izrael biztonságát. A bizonyíték pedig a Jordániával és Egyiptommal kötött békeszerződés. Ám kellenek praktikus garanciák is, nemzetközi erőket kellene a területre helyezni, ahogyan az Koszovóban is történt. Ez nekünk is érdekünk, hiszen mi jóval gyengébbek vagyunk, és mi vagyunk megszállva, nem az izraeliek.

– Mi a helyzet a menekült-kérdéssel? Azokkal a – most már – milliókkal, a hajdan elmenekült százvezrek leszármazottaival, akik a Területeken kívüli arab országokban élnek, sokan táborokban? Ön szerint térjenek vissza Izraelbe, vagy a palesztinok elfogadnak anyagi jellegű megoldásokat, kárpótlást is?

– Alapvető jogunk a visszatérés és ez a jog – mivel a mi identitásunkról szól – lényeges. Ha az izraeliek azt mondják, hogy nincsen menekült-probléma, akkor ki vagyok én, aki Libanonban született, és honnan származom? Megértjük, hogy ötmillió palesztin menekült Izraelbe való vissza-

Menekülttábor az ötvenes években

térése megszüntetné az izraeli államot. Hajlandóak vagyunk tárgyalni erről a kérdésről, de megoldást kell találni rá. Kérdés az, hogy van-e valódi hajlandóság a béketárgyalások folytatására. Izraelben az történik, hogy az új kormányok nem fogadják el elődeik tárgyalási eredményeit, és így mindent előről kell kezdenünk. Így nem lehet komolyan venni a tárgyalási hajlandóságot. Ezért új partnert vagy partnereket kell bevonni a folyamatokba. Nem lehet úgy tenni, mintha tárgyalni akarnának, holott nem akarnak. Ez frusztrációt okoz, és ennek egyenes következménye az erőszak. Ezt tanultuk meg saját történelmünkéből. Szükséges, hogy reményt adjunk a népünknek, de a reménynek valós teljesítményen kell nyugodnia. Az izraeliek a legerősebbek, de nem fogják tudni fenntartani a fölényüket, mert a világ változik. Ezért is kell békét kötnünk.

– *Mit gondol, nem javíthatna-e a helyzeten, ha a két nép történelmi katasztrófáit, megpróbáltatásait tanítanák egymásnak? Hogyha a Nakba történetét oktatnák az izraeli iskolásoknak, ugyanakkor a Holokauszt históriája és a zsidó történelem a palesztin tanmenetekbe is beépülne?*

– De igen. Nem ismerjük a másikat, ezen változtatni kell, mind a két tragédiát tanítani kell mind a két oldalon. Az embereknek meg kell érteniük, mi is történt, különben a jelenlegi helyzetet sem értik meg.

Novák Attila

*

A nagykövet úr külön is leszögezte, hogy nem fogadják el a szélsőjobboldal pro-palesztin és Izrael-ellenes felkínálkozását és a velük való kapcsolat létrehozását akár Magyarországon, akár máshol a világon. Hiszen a szélsőjobboldali ideológia és a rasszizmus nem csak a zsidók, hanem az arabok és az iszlám ellen is szól. Visszaemlékezett franciaországi éveire, amikor is Jean Marie Le Pen és pártja kereste a palesztinok kegyeit, de Abdelrazek úr szerint visszautasították őket. „Rasszistákkal nem akarunk partneri viszonyba kerülni” – mondta.

1% a Szombatnak

Kérjük, ajánlja fel Ön is adója 1 %-át a zsidó értelmiség fórumának, a Szombatnak

mely az egyetlen független szellemiségű, politikai és kulturális magyar zsidó lap;

tájékoztató, és véleményt mond a világról, Izrael és a magyar politika híreiről;

megalapítója és fenntartója

a www.antiszemizmus.hu honlapnak,

melyen dokumentálja és küzd a zsidó- és Izrael-ellenes előítéletekkel szemben;

konferenciákat szervez zsidó irodalomról, színházról, filmről;

szervezője a Szombat Szalonoknak, ahol a lap olvasói írókkal, művészekkel és politikusokkal találkozhatnak és beszélgethetnek.

Ehhez nem kell egyebet tennie, mint mellékelnie a nyilatkozatot adóbevallásához, amelyben kijelenti, hogy adója 1 %-át a 18165850-1-42 adószámú szervezetnek kívánja felajánlani.

E kis fáradsággal hozzájárulhat a Szombat további megjelenéséhez.

Támogatását előre is köszöni

A Szombat szerkesztősége

„A Nakba csak az elmúlt 10-15 évben lett ilyen népszerű”

**Beszélgetés Aliza Bin-Noun asszonnyal,
Izrael Állam nagykövetével**

– Az 1980-as évektől felépő „új történeszek” (Benny Morris, Ilan Pappé és társaik) sok tekintetben átirították Izrael születésének korábbi történetét, miszerint 1948-ban a fiatal Izrael Államot, amely békejobbot nyújtott arab szomszédainak, megtámadták, ám ő megvédte magát. Mennyire befolyásolták az ő nézeteik az izraeli önképet?

– Mindössze néhány emberről van szó, akik az izraeli történelemnek egy ilyen szélsőséges értelmezését nyújtják. Nem változtatták meg az uralkodó felfogást, nem írták át miattuk a történelemkönyveket. Ha a számokat tekintjük, képtelenség azt állítani, hogy 1948-ban Izrael erősebb volt, mint a szomszédai, pláne, hogy ő lett volna a támadó fél. Ekkor a teljes Jisuv (a függetlenség kikiáltása előtti Izrael) zsidó lakossága 750-800 ezer ember volt. A Közel-Kelet arab országaiban, melyek frontális támadást indítottak Izrael ellen, sok millióan éltek. És ne feledkezzünk meg a Függetlenségi Háború háttéréről: az ENSZ 1947-es felosztási határozata az akkori Palesztinát egy zsidó és egy arab államra osztotta. A zsidók örömmel fogadták, hogy az Izrael földje utáni sok évszázados vágyakozás, és a Holokauszt borzalmai után végre saját államuk lesz. Az arab országok ezt elutasították, és háborút indítottak Izrael ellen. Minden olyan történetírást, amely ezeket a tényeket nem ismeri el, számomra elfogadhatatlan.

– De egyes részletekben lehetnek fontos új tények: nem minden arab település lakossága menekült el az arab propaganda hatására, volt, ahol az izraeli erők kényszerítették őket távozásra.

– Nézze, háború volt, ahol a zsidók a túlélésért küzdöttek. Az arabok biztosak voltak benne, hogy győznek. Vezetőik Kairóból és Damaszkuszából távozásra szólították föl a palesztinai arabokat, hogy könnyebben végezhesenek a zsidókkal. A háborúban az emberek félnek és elmenekülnek. A háború ilyen, nemcsak Izraelben. Mindezt úgy értelmezni, hogy minden palesztin arabot az izraeliek kergettek el, a valóság eltorzítása. Egyébként

különböző kutatások során számos arab szemtanút meginterjúvoltak az akkori eseményekről. Ők is elismerik, hogy, az arab vezetők távozásra hívták fel őket, és volt, aki elment, volt, aki nem. Ezt a történelemképet nem fogja megdönteni, ha egyes, kisebb jelentőségű eseményeket hangsúlyozunk, és ennek alapján akarjuk újraírni az egészet. Mert valójában ez történik.

– És az új történeszeknek nincsenek híveik az egyetemi, akadémiai világban sem? Mert Nyugat-Európában nagyon népszerűek.

– Persze hogy népszerűek, mivel Izraelt támadják. A mai antiszemitizmus az Izrael-ellenesség álarcában lép fel, így mindazok, akik politikai okokból Izrael-ellenesek, kapva kapnak rajtuk. Ezek az elméletek „legitim” csatornát nyitnak az Izrael elleni támadásoknak. De mindez nem jelenti, hogy Izraelben sikerült volna a többséget meggyőzniük az igazukról, hogy megváltoztatták volna a történelemről kialakult képet.

– A palesztinai arabok exodusa valószínűleg a legismertebb exodus történet a nyugati világban, nem véletlen, hogy önálló neve van: Nakba.

– Természetesen, minden történet népszerű, ami Izrael elmarasztalását szolgálja. Ellenségei keresik azokat a témákat, történelmi eseményeket, vagy bármit, amivel Izraelt sarokba szoríthatják, és eltorzítják a tényeket, hogy ezzel saját narratívájukat igazolják.

Arab menekült ...

... és fegyveres

gedményekre, de Oslo óta, mikor is az engedményekért cserébe nem békét kaptak, hanem két intifádát, az emberek jóval szkeptikusabbak. Egyetértek Avigdor Libermannal abban, hogy hamis logika a telepeket okolni a konfliktusért, mert 1967 előtt, amikor ezek a települések nem léteztek, éppúgy létezett terror és konfliktus az arab államokkal. Tehát mindenért a telepéseket hibáztatni, és azt állítani, hogy ha nem lennének telepek, akkor minden csodás volna a Közel-

Időről időre, amikor a béketárgyalások kifulladásra kerülnek, ezek a történetek kerülnek előtérbe. Hasonló elbeszéléseket ismerünk a Hatnapos háborúról is, miszerint annak is Izrael agressziója volt az oka, ő támadta meg arab szomszédait.

– *Ez a Hatnapos háború szovjet tálalása volt annak idején. 1967-ben a nyugati világ még Izraellel szimpatizált.*

– A Hatnapos háborúig Izrael kicsi és megfélemlített ország volt, nem sokkal a Soá után. 1967-ben érte el azt, hogy a régió erős államaként tekintsenek rá, ezzel egyidejűleg ugyanakkor megváltozott az Izraelhez való hozzáállás is. Ma a nyugati egyetemeken inkább a palesztin (vagy inkább: arab) narratívát lehet hallani a Közel-Keletről, aminek ez is része. A Nakba is csak az elmúlt 10-15 évben lett ilyen népszerű történet. Azelőtt az volt az általános nézet, hogy Izrael Függetlenségi háborúja jogos volt. Hangsúlyozom azonban, ezek nincsenek komoly hatással az izraeli közvéleményre, amely ellenzi a palesztinok visszatérési jogát. Ezt fontos hangsúlyozni, mivel az 1948-ban történtekért Izrael okolni alapvetően a palesztinok visszatérési jogát támasztja alá. Nem a leendő palesztin állam területére, hanem magába Izraelbe. Ez pedig Izrael elpusztításával egyenértékű. Lehet, hogy a fent említett történészek nem ezt akarják, de akik az ő elméleteiket felhasználják, azoknak ez a célja.

– *Avigdor Liberman izraeli külügyminiszter többször kifejtette, hogy nem*

elfogadható a palesztin területekről minden zsidó telepes távozását követelni, miközben Izraelben több mint egymillió arab állampolgári jogokat élvez. Az izraeli közvélemény mennyire támogatja ezt az álláspontot?

– Az izraeli közvéleményben nagyon erős a békevágy. Amikor a tárgyalások kerülnek szóba, mindig az a kérdés, mekkora engedményt lehet tenni a béke kedvéért. A legtöbb izraeli hajlik az en-

Keleten – ez a valóság eltorzítása. A mi álláspontunk az, hogy a telepekről az általános rendezés keretében kell tárgyalni. Éppúgy, mint a határokról, a biztonsági rendszabályokról, Jeruzsálemről, a vízelosztásról és még sok másról. Jelenleg azonban az a helyzet, hogy Benjamin Netanjahu tárgyalásokra hívja palesztin partnerét, Mahmud Abbasz pedig ezt elutasítja.

Gadó János

Szombat Szalon

Palesztin menekültek – mítosz és valóság

Budapesti Könyvfesztivál – díszvendég Izrael és Amosz Oz

A Szombat folyóirat áprilisi számának bemutatója

Vendégek: **Heller Ágnes** filozófus, **Vári György** irodalomkritikus
Házigazdák: a Szombat szerkesztői

Helyszín:

Bálint Ház (Bp VI. Révay u. 16.)

Időpont:

április 19. hétfő 18.00

A lap a helyszínen megvásárolható
Támogató: MASZRE

AMOSZ OZ

Énekelnek

Az ajtó nyitva volt és az előszobába hideg téli levegő áramlott. Mikor megérkeztem, már húsz-huszonöt vendég volt a házban, köztük néhányan az előszobában nyüzsögtek, egyik a másiknak segített a kabát levételénél. Beszélgető emberek zsbongása fogadott és megrakott kandalló, nedves gypjú és meleg étel szaga. Almozlino, jókora ember, madzagos szemüveggel lehajolt és mindkét oldalról kétszer megcsókolta Gili Steiner doktornő arcát, majd átkarolta és így szólt, Gili, istenien nézel ki. A nő erre azt válaszolta, nézzenek csak oda, ki beszél. A kövérkés Korman, akinek az egyik válla magasabb, mint a másik szintén odajött és hevesen átölelte Gili Steinert, majd Almozlinót és engem, mondván, jó látni benneteket. Láttátok, micsoda eső van odakint? A ruhafogasnál állt Edna és Joél Ribak, fogorvos házaspár, mindketten ötvenöt évesek, de az évek múlásával már annyira hasonlítanak egymásra, mint két tojás. Mindkettőjük haja szürke és rövid, a nyakuk ráncos, a szájuk egyformán keskeny. Edna Ribak így szólt, biztos lesz, aki ma nem jön a viharos idő miatt, majdnem mi is otthon maradtunk. Férje, Joél hozzátette, minek otthon ülni? A tél megnyomorítja az embert.

*Tel Ilán*¹-ban téli péntek este volt. A magas ciprusok ködbe burkolóztak, esett az eső. Dália és Ávrám Levin házában vendégsereg gyűlt össze daléneklésre. A ház, kétszintes cseréptető, kéménnyel és pincével, a domb tetején állt a *Máalé béit hásoéva*²-ban. A kertben, melyet lámpák világítottak meg, néhány ázott gyümölcsfa állt, olíva és mandulafa. A ház előtti gyept ciklámennel beültetett ágyás vette körül. Egy kis szikladombról mesterséges vízesés csörgedezett alá a dísz-

medencébe. A medence fenekére erősített reflektor fényében álmos aranyhalak úszkáltak. Az eső enyhén felborzolta a víz felszínét.

Kabátomat az oldalsó szoba ágyán lévő halom kabát tetejére tettem, és utat törtem a nappali felé. A Levin család házában mintegy harminc, ötven év körüli vagy idősebb férfi és nő gyűlt össze. Minden pár hozott magával egy tepszi felfújtat vagy salátát, vagy valami főtt ételt. A vendégek körben ültek a kibővített nappaliban és a szoba megtelt régi héber és orosz dalokkal, melynek többsége szomorú és bánatos. Joháj Blum tangóharmonikán kísért, körülötte három korosabb hölgy furulyán játszott.

Dúdoló hangok töltötték meg a levegőt, de Gili Steiner doktornő a többiek fölé emelkedve így szólt, mindenki foglaljon helyet, kezdeni szeretnénk. A vendégeknek nem volt sietős, tovább beszélgettek, nevetgéltek és egymás vállát veregették. A magas, szakállas Joszi Szászón félrehúzott engem a könyvszekrény elé és azt kérdezte, mi újság, hogy vagy? Semmi új, válaszoltam, és nálad? A szokásos, válaszolt. Majd azt kérdeztem: hol van Etti? Ja, ő nincs jól, mondta. A héten találtak nála valami kellemetlen daganatot. De kérte, hogy ne szóljak erről senkinek. Különben is, mondta, majd elhallgatott. Azt kérdeztem, különben is mi? Joszi Szászón azt mondta, semmi, nem fontos. Láttad micsoda eső esik? Tél a javából, mi?

Dália, a házigazda felesége, körbejárta a nappalit és sokszorosított szövegeket osztott szét a vendégek között. Férje, Ávrám, háttal állt a vendégeknek és fát rakott a tűzre. Sok évvel ezelőtt Ávrám Levin a parancsnokom volt a hadseregben. Feleségével, Dáliával együtt tanultam a Jeruzsálemi Héber Egyetem történelem szakán. Ávrám, hallgatag és zárkózott ember volt, ezzel szemben Dália

inkább beszédes. Mindkettőjünkkel jóban voltam, még azelőtt, hogy ők egymással megismerkedtek. A barátság a házasságkötésük után is folytatódott. Tartós csendes barátság volt, mely nem igényel új bizonyítékot, és nem függ a viszontlátás gyakoriságától. Előfordult, hogy egy, vagy másfél év is eltelt két találkozás között, de mindketten egyformán örültek nekem. Soha nem szálltam meg náluk éjszakára.

Dáliának és Ávrámnak fiúgyermekük született, egyetlen gyerek, akit Jánivnak hívtak. Jániv mindig zárkózott volt, de kamasz éveitől kezdve nem mozdult ki a házból. Kisgyerek korában, mikor látogatóban voltam náluk, Jániv a hasamhoz nyomta a fejét, és „barlangot csinált” magának a pulóverem alatt. Egyszer hoztam neki ajándékba egy teknőst. Négy évvel ezelőtt, mikor Jániv tizenhat éves lett, bement a szülei hálószobájába, és az apja revolverével homlokra lőtte magát. Mivel nem került elő, másfél napig keresték a faluban, mert nem tudták, hogy Jániv a szülei ágya alatt hever. Dália és Ávrám, mikor aznap éjjel lefeküdtek, nem is sejtették, hogy a fiúk holtteste az ágyuk alatt van. Következő nap, mikor megtalálta a takarítónő, összekuporodva feküdt az ágy alatt, mint aki alszik. Nem hagyott levelet maga után, ezért az ismerősök között mindenféle mendemonda járta. Volt, aki így vélekedett, volt, aki másképp. Dália és Ávrám szerény tanulmányi ösztöndíjat alapítottak Jániv emlékére, hangképzés céljából, mivel gyerekkoruk néha szerepelt a falu kórusában.

*

Egy-két évvel gyerekkoruk halála után, Dália a távol-keleti misztika iránt kezdett érdeklődni. Mivel ő vezette *Tel Ilán* könyvtárát, a kezdeményezésére meditációs tanfolyam nyílt a könyvtárban. A házukban hathetenként közös daléneklést szervezett. A dalénekléseiken néha én is részt vettem, és mivel aggregény voltomhoz már hozzászoktak, barátságosan és mosolygó arccal fogadták különböző barátnőimet, akik a dalkörre elkísértek. Ma egyedül jöttem, a háziaknak hoztam egy üveg vörösborot és a megszóktatott helyre ültem, a könyvszekrény és az akvárium között.

A házukban lezajló dalesteknek Dália volt a tevékeny szelleme, ő volt az, aki szervezett, aki telefonált, aki szétküldte a meghívókat, aki kínált, aki sokszorosította a dalfüzeteket, sőt vezényelt. A tragédia óta, szüntelen tevékenység hulláma öntötte el. A könyvtáron, a meditáción és a dalesteken kívül bizottságokban is tevékenykedett, jogázott, szemináriumokra járt, konferenciákra, házi tanfolyamokra, előadásokra, továbbképzésre és csoportos kirándulásokra.

Ávrám zárkózott lett, és ezután ritkán lépett ki a házból. Minden reggel, pontosan fél hétkor beszállt a kocsiba és a munkahelyére hajtott, a Légiipari Vállalat Kutató Központjába. Munkászeit ott töltötte, fejlesztési problémákon dolgozott. Munka után fél hatkor, vagy hatkor hazament. A hosszú nyári esteiken, sötétedés előtt trikóban és rövidnadrágban dolgozott egy órát vagy másfelet a kertben, aztán lezuhanyozott és könnyű vacsorát készített magának, megetette a macskát és a díszhalakat, leült olvasni, közben feltett valami zenét, és várta Dáliát. Legtöbbször barokk zenét hallgatott, de előfordult, hogy Faure-t vagy Debussy-t is. Néha jazzt is hallgatott, modern lassú számokat.

Télen már besötétedett, mire Ávrám Levin hazatért a munkából. Akkor ruhástól a szőnyegre feküdt a nappaliban, a pamlag elé, és zenét hallgatva várta Dáliát, míg a tanfolyamról, vagy az értekezletről hazatér. Körülbelül tízkor, minden nap felment a szobájába. A tragédia után mindketten elhagyták a közös hálósobát és külön szobában aludtak, a ház két végében. A régi hálósobát lezárták, oda többé senki nem tette be a lábát, a redőnyök is leeresztve maradtak.

Szombatonként, naplemente előtt, télen-nyáron, Ávrám hosszú sétára indult. Körbejárta a falut, délről átvágott a mezőkön és a gyümölcsösökön és észak felől tért vissza. Jól kilépett, maga után hagyta a régi, három betonlábon álló víztornyot, végigment a *Mejaszdim*-on, aztán balra fordult a zsinagóga felé, onnan átvágott a *Gán háRisonim* parkján, folytatta a *Sivtei Jisráel*-en, és a házuk előtt visszafordult a *Máále beit Hasoéva*-ba. Ha valamelyik ismerős üdvözölte, Ávrám

Levin könnyű fejbiccentéssel válaszolt, de nem állt meg, nem lassított. Néha egyáltalán nem köszönt vissza, hanem gyorsan, egyenes vonalban továbbment. Nyilván nem hallotta köszönést, mert elmerült a gondolataiba.

*

Mikor helyet foglaltam a szokásos sarokban, az akvárium és a könyvszekrény között, valaki a nevemen szólított. Körülnéztem, de nem láttam, ki az. Tőlem jobbra ismeretlen nő ült, olyan ötvenes, akinek a haja, a tarkóján kis konty félébe volt szedve. Szemben volt az ablak, mögötte eső és sötétség, bal felől díszhalak úszkáltak az akváriumban. Ki szólíthatta a nevemen? Talán csak úgy tűnt. Miközben a beszélgetés elcsendesedett, Dália Levin néhány bejelentést tett az esti programmal kapcsolatban, büfé a tíz órás szünetben lesz, sajt és bor pontban éjfélkor, majd emlékeztette a héber dal kedvelőit a házukban megrendezendő hathetenkénti találkozóra.

Ekkor a mellettem ülő idegen asszonyhoz fordultam, bemutatkoztam, és halkán megkérdeztem, hogy játszik-e valamilyen hangszeren. Suttogva válaszolt, hogy Dáfná Katznak hívják és valamikor furulyázott, de rég abbahagyta. Magas volt, nagyon sovány, szemüveges és a karja még az ujjas gyapjuszvetterben is vékonynak látszott. Haját a régi divat szerint, a tarkóján gombócszerű kontyba fogta.

Eközben a körben ülők péntekesti dalokba kezdtek, *a nap a fák csúcsa alá szállt; leszállt a szombat Ginoszár völgyébe; béke angyalai, béke veletek*. Én is csatlakoztam az éneklőkhöz és kellemes melegség járta át a testemet, mintha bort ittam volna. Néztem az éneklők körét, és próbáltam kitalálni, ki szólított a nevemen, de mindenki a dalába mélyedt. Volt, aki vékony hangon énekelt, mások erős hangon, néhány arcon megelégedett mosoly ült. Dália Levin, a házigazda, két karjával átfogta a testét, mintha átölelné saját magát. Joháj Blum harmonikázott, a három nő furulyán kísérte. Az egyik furulyás melléfújta, majd szépen folytatta a többiekkel. A pénteki dalok után négy vagy öt Gálil, Kineret³ és hálucí⁴ nóta következett, majd esőről

szóló téli dalok, mert kint az eső nem szűnt meg zuhogni, sőt néha dörgött és villámlott, ekkor megzördültek az ablaktáblák és a lámpa fénye egy pillanatra kialudt.

Ávrám Levin, szokása szerint az ajtóban ült a sámlin a nappali és a konyha között. Nem szerette saját hangját, a dalolásban részt sem vett, csak behunyta szemmel ült és hallgatott, mintha felelős lenne a hamis hangokért, sőt még az alig hamis hangozott is. Néha felkelt és lábujjhegyen kiment a konyhába, hogy felüggyeljen a levesre és a felfűjtra, melyek a gázon, illetve a sütőben melegedtek a tíz órás büfére várva, a dalestet két részre választó szünetre. Aztán leguggolt és megvizsgálta a kandalló tüzeit, majd visszatért sámlijához és ismét behunyta a szemét.

*

Ekkor Dália csendet parancsolt. Most, mondta, Almozlino szólót énekel. Almozlino, széles, nagydarab ember, akinek a szemüvege fekete madzagon lóg a nyakában, felállt és elénekelte a *Játsszál-játsszál álom* c. dalt. Mély, meleg basszus hangja volt, és amikor ahhoz a sorhoz ért, hogy *hiszek az emberben*, úgy tűnt, mintha a lelke mélyéről jövő fájdalommal fordulna a hallgatósághoz, a szavaknak új és szívfájdító tartalmat adva, melyhez hasonlót közülünk eddig senki nem hallott.

A taps után Edna és Joél Ribak következett, a fogorvos házaspár, akik egyforma, rövidre nyírt őszülő hajukkal és a keskeny ajkukra rajzolódó íróniával olyanok voltak, mint egy ikerpár. Kettőst énekeltek, az *Este, tárd ki szárnyaidat* című dalt. Hangjukkal egymást látszottak simogatni, mintha lassú táncot járnának. Majd ezután elénekeltek a *Végy a szárnyaid alá* -t, én meg arra gondoltam, hogy ha Bialik, a nemzet költője kérdi, mi az a szerelem, mi, akik nem vagyunk költők, honnan tudnánk a választ e kérdésre? Edna és Joél Ribak a dal végeztével meghajtották magukat és mi újból tapsoltunk...

*

Az est második felének kezdetén a *Pálmáh*⁵ és a Függetlenségi Háború

dalaiból énekeltünk, a *Negev pusztáit*, *Dudu*, a *barátság dalát*-t, aztán egy Nomi Semer dallal folytattuk. Másfél óra múlva, éjfélkor ismét szünetet tartunk, jelentette be Dália, és akkor sajtot és bort szolgálunk fel. A helyemre ültem és Dáfná Katz ismét mellém ült. Úgy tartotta mindkét kezében a dalos füzetet, mintha valaki el akarná venni tőle. Hozzáhajoltam és suttogva megkérdeztem, vajon lesz, aki hazavigye, mert ha nem, én szívesen hazaviszem. Dáfná suttogva válaszolt, hogy Gili Steiner hozta, és az est végétével hazaviszi, de nagyon köszöni. Először van itt, kérdeztem. Dáfná suttogva válaszolt, hogy ez az első alkalom, de mostantól kezdve rendszeresen fog járni, hathetenként egyszer. Dália Levin a szája elé tett mutatoujjával jelzett, hogy hagyjuk abba sugdolózást. Óvatosan kivettem Dália kezéből a füzetet, és tovább lapoztam...

*

Mi készítetett arra, hogy megvizsgáljam a kabátom zsebeit? A tárcsa az igazolványokkal itt van a nadrárgsebemben, a vezetéshez használt szemüveg is itt van az ing zsebében. Minden nálam van. A dal befejeztével mégis felkeltem, a szomszédomtól Dáfná Katztól suttogva bocsánatot kértem, átszeltem a vendégek körét és kimentem a folyosóra. Végigmentem az előszobán az előszobaajtóig és kinyitottam, de senki nem volt kint, csak a szemerkélő eső. Visszatértem a folyosó másik végébe, érintve a vendégszoba és az ebédlő ajtaját. Az egybegyűltek ekkor Nátán Jonatán nosztalgias dalaiból énekeltek, *a partok néha vágyak, újra szól a dal; újra telnek a napok és sírunk*. A folyosó végén, egy rövid oldalfolyosóból nyílt az a szoba, ahol a kabátomat hagytam a többi kabát között. Sokáig turkáltam, idegen kabátokat kiemelve és félredobálva, míg megtaláltam az enyémet és gondosan megvizsgáltam a zsebeket. Az egyikben volt egy összehajtott gyapjúsál, a másikon papír, cukorkás doboz és egy kis zseblámpa. Mivel nem tudtam, mit keresek, tovább kutattam a belső zsebekben, ahol egy napszemüveget találtam. Napszemüvegre most nyilván nincs szükség, tél közepén, de mit keresek? Nem tudtam, de valami

haragféle fogott el, magamra haragudtam, és a halom kabátra, amit szétziláltam...

*

Két-három percig álltam így, a zseblámpát szorongatva, de még mindig nem tudtam, hogy merre visz a lábam. Az emeleten, a folyosó végén égett a lámpa. Úgy tűnt, hogy ez a gyenge lámpa nem is világít, csak felnagyítja az árnyakat. Néhány kép lógott a folyosó falán, de a homályban csak elmosódó foltnak tűntek. A folyosóra néző összes ajtó zárva volt. Kétszer elmentem mellettük, mintha azon tűnődnék, vajon melyikben lehet. De erre a kérdésre nem volt válasz, hisz magam se tudtam, mit keresek, azt is elfelejtettem, minek jöttem fel ide az emeletre. Kívülről a szél hangja hallatszott, és az erősödő eső, talán jégeső kopogott az ablakon. Néhány percig álltam a folyosón, mint a tolvaj, aki azon tűnődik, hogy hová rejtették a széfet. Aztán óvatosan kinyitottam jobbról a harmadik ajtót. Nyomasztó, sötét hideg fogadott, és több napos szellőzetlenség. Remegő kezemmel bevilágítottam a zseblámpával és láttam, ahogy a bútorok árnyai tótágast állnak és egymásba gabalyodnak. Szél és jégeső csapkodta a leeresztett redőnyt. A gyenge fényben feltűnt előttem a ruhásszekrény ajtó nagy tükre, mely visszaverte a zseblámpám fénysugarait, mintha megakarna vakítani. Rossz szag volt a szobában, felgyülemlett por és ágynemű szaga, melyet régóta nem cseréltek. Érződött, hogy régóta nem nyitottak ajtót, ablakot. A mennyezet sarka biztos teli van pókhálóval, de ezt nem láthattam. A bútorok árnyai közt egy közepes sublód állt egy-két székkal. Beljebb húzódtam a nyitott ajtóból, és magam után belülről kulcsra zártam. A szoba mélyén a lentről felhallatszó ének már csak duruzsolásnak hangzott, melyhez hozzákeveredett a szél nyögése és a hálószoba ablakát püfölő jég kopogása. Kint a köd már biztosan elmosta a ciprusfák körvonalait. Ekkor senki nem jár a *Máálei beit Haso-évá*-ban. A halak közömbösen úszkáltak a reflektor tompa fényével kivilágított medence vizében, nem törődtek se széllal, se jégesővel, közben cser-

gedezett a mesterséges vízesés, felborzolva a medence vizének felszínét. Az ablak mellett széles ágy volt, két oldalán egy-egy kisszekrénnel. A padlót szőnyeg borította. Levettem a cipőmet és a harisnyámat, és ráálltam mezítláb. Vastag volt és gyapjas, meztelen lábamnak puha és különös volt ez az érintés. Az ágyra irányítottam a lámpa fényét és láttam, hogy ágytakaró borítja és rajta számos kispárna. Egy pillanatra úgy tűnt, hogy a földszintről a *vajon hallod a hangom távoli szerelmem*-et hallom, de a fülem épp úgy, mint a szemem, csak arra figyelt, ami a zseblámpa remegő fényében történik. A szobában lassú mozgás érződött, mintha súlyos, álmos test mozogna az egyik sarokban, vagy négykézláb kúszna, mely furcsán, lovagolva gurul a sublód és a zárt ablak között. Látszólag mindezt a zseblámpa táncoló fénye művelte, de éreztem, hogy a hátam mögött, ahol teljes a sötétség, ott is kúszik valami. Honnan és hová, nem tudtam. De mit művelek itt? Magam se tudtam, de azt már igen, hogy ide, ebbe az elhagyott hálószobába akartam eljutni már az est kezdetén, vagy még korábban. Hirtelen meghallottam, amint a saját lélegzésem megbontja a csendet. Miután elállt az eső és a szél elcsendesedett, párás csend lett, lent megszűnt az ének. Talán elérkezett a bor és a sajt felszolgálásának ideje. Én nem kívántam se bort, se sajtot. Nem estem kétségbe, mezítláb és négykézláb a széles ágyhoz kúsztam és lassan felhajtottam az ágytakarót, mely az ágyat borította. Egy halvány fénysugárral megpróbáltam felderíteni, mi van az ágy alatt.

Uri Asaf fordítása

Részlet a szerző Képek egy falu életéből című kötetéből, Keter könyvkiadó, Izrael, 2009

Jegyzetek

- 1 a falu neve
- 2 a szukoti ünnepre utaló utcanév
- 3 Galilea, Genezáret tava
- 4 háluc – úttörő
- 5 Pálmák: a Hágáná (az izraeli hadsereg elődje) harci alakulata

„A költő vátesz szerepe egyszerre zsidó és kelet-európai hagyomány”

Amosz Ozzal beszélget Shiri Zsuzsa

Idén Izrael könyvkiadása és kortárs irodalma áll majd az április 22-25 között sorra kerülő Budapesti Könyvfesztivál fókuszában, a díszvendég író pedig a világhírű izraeli alkotó, Amosz Oz lesz.

Izrael többször is irodalmi Nobel díjra jelölt írója, Amosz Oz csak látszólag 70 éves. Valójában legalább háromszáz esztendősnak tartja magát, hiszen más vidéken ennyi idő is kevés lett volna mindazon dolgok átéléséhez, melyeken keresztülment. Magyarul is olvasható *Szeretetről, sötétségről* című önéletrajzi regényében részletesen elmeséli élményeit édesanyja öngyilkosságáig, s nagy vonalakban további sorsát is feltárja: miként lett egy jeruzsálemi revizionista-jobbos otthonban felnőve traktorossá egy szocialista kibucban, majd hogyan vált földműves-kétkezi kibucnyikból értelmiségivé, nemzetközileg elismert íróvá. Oz a Marilyn Monroe kávéházban, Ramat Avivban válaszolt a sorsát, véleményét firtató kérdésekre.

– *Kamaszkorában gyökeres fordulatot hozott kibucba vonulása. Tizenégy és fél évesen elköltözött revizionista, jobboldali édesapjától egy balos kibucba. Miért?*

– Édesanyám öngyilkosságakor tizenkét és fél éves voltam, s ennek is szerepe lehetett abban, hogy két évr

rá fellázdattam édesapám világa ellen. Elhatároztam, hogy semmi olyat nem teszek, amivel egyetértene, viszont mindent elkövetek, ami tőle távol áll. Entellektüel volt, tehát elhatároztam, hogy traktoros leszek. Jobboldali volt, mire eldöntöttem, hogy szocialista leszek. Alacsony volt, erre elhatároztam, hogy nagyon magasra nővök, bár ez sajnos nem igazán sikerült. Város-lakó volt, tehát beköltöztem egy kibucba. Apám természetesen nem örült mindennek. Azt szerette volna, ha hozzá hasonlóan egy könyvekkel teli szobában újabb könyveket írok. És ma már kívánságának megfelelően köny-

veket írok egy könyvekkel teli szobában... Rengeteg forradalom és változás – az én esetemben is – végül teljes, vagy félfordulathoz vezet.

– *Mennyire volt nehéz a váltás, a kiszakadás a családból?*

– Idegenként nagyon nehezek voltak az első napok, olyan voltam, mint egy új bevándorló. Gyöngye és sápadt, miközben mellettem mindenki erős volt és napbarnított. Az iskola mellett dolgoztunk is, és ez ugyancsak nehezemre esett, egyszerűen nem volt hozzá fizikai erőm. Ráadásul másképp is beszéltem, mint a kibucbeliek, jeruzsálemiesen, ezért is kinevették. De

nem egyedül voltam kicsit más. Akkoriban a Hulda kibucban sok európai családtalan túlélő-gyerek volt, bár ők már több éve, a '40-es évek vége óta ott éltek, én pedig csak '54-ben kerültem oda. Eleinte igen magányos voltam, de eltökéltem, hogy beilleszkedem és végül sikerült.

– **Aztán mégsem traktoros lett. Hogyan került a Jeruzsálemi Héber Egyetem irodalomszakára?**

– Nem én döntöttem így, hanem a kibucgyűlés. Irodalomtanárra volt szükségük, és ezért egyetemre küldtek, de csak két évre, mert nem akarták, hogy egyetemi fokozatot szerezzek. Attól féltek, akkor kiköltözöm a városba. De túljártam az eszükön, mert két év alatt megszereztem az egyetemi fokozatot, és mégsem hagytam el a kibucot. Azóta is, immáron ötven éve tanítok, jelenleg a Beer Sheva-i Ben Gurion Egyetemen. Szeretem a kapcsolatot, a beszélgetéseket a tanítványokkal, örülök, ha vitatkoznak velem, az első pillanattól máig nagyon élvezem a tanítást.

– **Miként lett íróvá?**

– Már kiskoromban író szerettem volna lenni, hogy felnézzenek rám a lányok. Hat-hét évesen már apró krimiket, kalandos történeteket találtam ki, amiket a barátaimnak meséltem, hogy figyeljenek rám. Nem voltam sem jó sportoló, sem jó tanuló, semmiben sem tűntem ki, leginkább ezzel voltak sikereim. De komolyan a katonaság után kezdtem írni, akkortól tudtam, hogy csakis ezzel szeretnék foglalkozni.

– **Hogyan telik egy napja?**

– 1986 óta, fiam asztmája miatt Aradon, egy kisvárosban élek, ahol minden reggel ötkor kelek. Aztán úgy fél órát sétálok a sivatagban, ami segít, hogy mindent a megfelelő arányban lássak. Hazamegyek, iszom egy kávé, leülök az asztalhoz. Tollal, papírral, nem számítógéppel írok. Húsz perc alatt átnézem a reggeli lapokat, naponta többször meghallgatom a híreket, nagyon érdekel, mi történik az országban, a világban. És aztán elkezdem faggatni magam: mi lenne, ha az egyik vagy a másik szereplő lennék? Az íráshoz szerintem empátia szükséges, humor és egy kevés távolságtartás, s persze nagyon fontos a kíváncsiság is.

– **Írásaiban, cikkeiben mindig is szemérmesen elkerülte magánéletének ügyeit, önéletrajzi könyvében mégis elmeséli családjá olykor kínos dolgait is. Mindent kiad. Miért?**

– Abban a könyvemben sem mindent mesélek el, csak amit jónak látok, s csak a múltból. A jelenről nem írtam, hiszen magánéletem csak az enyém, nem tartozik a nyilvánosságra. Mindegyre csak azután kerülhetett sor, hogy békét kötöttem családi örökségemmel, s ennek a fájdalmas megbékélésnek lett egyik végső mozzanata a regény.

– **Őn szerint az irodalom különösen zsidó művészet? A zsidóság a könyv népe...**

– Sok-sok éven át a zsidóknak nem volt saját háza, utcája, negyede, városa, országa, a könyv volt a hazájuk. Míg más népek földön alkottak, például az építészetben, a történelemben, és birodalmakat hoztak létre, addig a zsidók könyveket írtak. Az egyik szent írás azt mondja, ha télen nem akarsz fázni, építs kunyhót. Ha azt akarod, hogy a gyerekeid se fázzanak, építs kőházat. Ha azt akarod, hogy az unokáid is védve legyenek, építs várost falakkal körülvéve. De ha azt akarod, hogy az unokád unokái is emlékezzenek rád, akkor írd könyvet.

– **Kik a kedvenc írói?**

– Egy szóval: Csehov. De nincs külön polcom a kedvenc könyveimmel, hanem hangulatomtól függően változnak olvasmányaim. Akár a zenében. Néha reggel barokkot hallgatnék, este pedig jazzt: mindez a hangulatomtól, s talán attól is függ, hogy tél vagy nyár, meleg vagy hideg nap van-e, hogy vidám vagyok-e, vagy szomorú. Vannak visszatérő olvasmányaim, és egyszeri élményeim is.

– **Mi a véleménye a zsidó és az izraeli irodalom elkülönítéséről?**

– Ez szerintem nem választható ketté. A zsidó, gyakran héber irodalom legjobb darabjait olyanok írták, akik a diaszpórából jöttek, vagy akik el sem hagyták azt. Mendelev Mojzer Sforim vagy Sólem Aléhem a legnagyobbak. De Mendelev jiddisül és héberül is írt, héberül pedig a legjobb irodalom Agnon, Brenner, Berdicsjevskij, Bialik, s egész sor olyan nagyság tollából származik, akik a diaszpórában nőttek fel. Szerintem ők nagyobbak az eddigi Izraelben

kinevelt írónál. Nincs válaszom rá, hogy miért jön létre kiváló irodalom, zene egy adott helyen és időben. Vajon miért éppen Hollandiában a 16-17. században született meg egy adott festmény? Nincs válaszom rá: akkor és ott jók voltak a festők. Nem hiszek a szociológiai okokban a műalkotások születésénél. Ha szociológiai okokat kutatunk, egyszer csak mindig kiderül, hogy valahol máshol ugyanazok a tényezők szintén együtt voltak, és mégsem született semmi.

– **Vajon miként értékeli majd az utódok a kortárs izraeli művészetet?**

– Szerintem jelenleg az izraeli kultúra aranykorát éljük. Az irodalomban, a filmművészetben, a festészetben, a színházban, még a tudományban is. Az emberek általában nincsenek ennek tudatában, csak utólag könyvelik majd el, hogy ezek az évek jelentették az aranykort. Talán mert rengeteg helyről jöttünk, és mindenki hozta magával ambivalens kapcsolatokat a régi (vagy szülei) kultúrájával, a szeretve-gyűlölt hagyománnyal. Sok nyelvből, sok országból jöttünk, sokféle szokással, kultúrával, mindez ideözlött és termékenyítően hatott. Ugyanakkor mindez létrehozott egy irányíthatatlan, vezethetetlen, fojtogató társadalmat is a kulturális virágzás mellett.

– **Őn szerint mi a titka a zsidó, az izraeli oktatásnak, miért lesznek sikeresek a tanítványok, miért született annyi zsidó művész, tudós, mostanság pedig informatikus?**

– Az izraeli és a zsidó hagyomány bátorítja az embereket a kételkedésben, a kérdésben. Évszázadokkal ezelőtt a zsidó kisvárosokban, mikor egy kisfiúnak tizenhárom évesen bár micvéja volt, nem azt várták tőle, hogy felmond tíz könyvet, hanem hogy mond egy újítást, egy eredeti, újszerű megállapítást. Ha jó dolgot talált ki, akkor nagy elismerésben részesült, míg ha csak banálisakat mondott, akkor nem sokra értékelték. Többre tartották, ha valaki vitába szállt a rabbi-val, és saját ötletei voltak, az ilyenek kapták a legjobb siduhot: a legszebb vagy a leggazdagabb lányt, még ha szegény családból származtak is. Ez szerintem a zsidó kultúra egyik legnagyobb titka, amely tovább él Izraelben

ben, amennyiben nem teszik tönkre a közepes, szürke, unalmas iskolákkal, ahogy mindez mára a vallásosoknál, a haredieknél szinte teljesen eltűnt. Az európai lexikális tudásalap számomra kevésbé fontos, mint az eredetiség, annak a képessége, hogy összekösse nek dolgokat, új kapcsolatokat hálóz-zanak. Szükség esetén könnyű hozzá-jutni egy adott tudáshoz, de ha valaki-nek nincs eredeti gondolkodásmódja, ha gyermekkorában nem szokta meg az önálló gondolkodást, a kérdések bátor felvetését, a kritikát, akkor fel-nőve konformista lesz.

– *Szülei az izraeli társadalmi gon-dolkodás két jellegzetes, és egymással ellentétes pólusát testesítették meg. Híres apai nagybátyja, Josef Klaus-ner, a mai izraeli jobboldal, a Jabo-tinsky, Begin, Netanjahu képviselte ideológia meghatározó alakja, míg édesanyja családja a szocialista bal-oldali zsidó hagyományt képviseli. Többször kifejtette a sajtóban is bal-oldali békepárti álláspontját, bár az ország veszélyeztetésekor nem habo-zott tankban, egyenruhában harcolni Izraelért: 1967-ben a Hatnapos há-borúban, majd 1973-ban a Jom kip-puri háborúban. Egyértelműen éde-sanyja politikai örökségét, a baloldalt választotta. Miért?*

– Édesapám negyven éve halott, de politikai kérdéseken gondolatban a mai napig vitatkozunk. Ha élne, való-színűleg a Likudot támogatná, s ugyan nem volt vallásos és nem szerette a zsinagógákat, de támogatná a telepe-seket és Nagy Izrael gondolatát. Jóma-gam viszont a baloldalt választottam, a választásokon a Merec pártot erősít-ettem, mert úgy vélem, nincs más út: területünket megosztva békét kell köt-nünk a palesztinokkal, a két népnek két önálló államra van szüksége. Na-gyon rossz, működésképtelen ötletnek tartom, hogy két nép éljen egy ország-ban, hiszen láttuk mi történt a Balká-non, Cipruson, Libanonban, sőt még a Szovjetunióban is. Biztos recept lenne egy sok száz éves belső konfliktushoz.

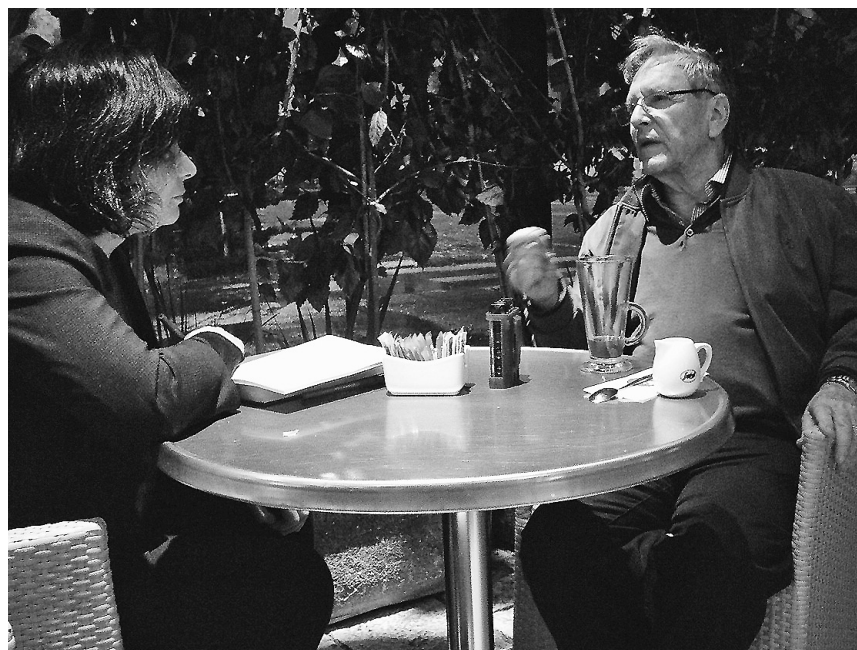
– *Mit gondol, van rá esély, hogy még a mi életünkben elérkezzék a béke?*

– Attól függ, hány évig élünk. De a békének szerintem nemcsak esélye van, hanem biztosan el fog jönni, mert egyszerűen nincs más lehetőségünk.

Sem nekünk, sem a palesztinoknak. Egyszer, mint minden háború, ez is vé-get ér majd, s a végső kompro-misszumban felosztjuk közös házunkat két lakásra. Ha egy pár nem képes együtt élni, akkor el kell válniuk. Ha egyikük sem hajlandó elköltözni, akkor fel kell osztaniuk a közös vagyont. El-menni innen nem fogunk sem mi, sem ők, tehát osztozkodni fogunk, s ezt ma már az izraeli jobboldalon is tudják.

– *És a palesztinok? Ők is elfogad-ják majd Izraelét?*

– Náluk is többségben vannak a mérsékeltek, amit az is bizonyít, hogy

a Hamasz csak 32 százalékot kapott a legutóbbi választásokon. Majdnem 70 százalék ellenük szavazott, bár a bo-nyolult és a mérsékeltek számára ked-vezőtlen választási rendszerük miatt a Hamasz megszerezhetné volna a hatal-mat. Akárhogy is állnak jelenleg az ügyek, hosszú távon béke lesz. A köz-vélemény-kutatások szerint a paleszti-noknál is többsége van a két állami koncepciónak, ha nem is örömeükben teszik. Sem ők, sem mi nem gondol-juk, hogy ez igazságos, hanem mert nincs más lehetőség. Ez már nagy lé-pés előre. Ebben az ügyben talán már nem vagyok kisebbségben.

– *Mit gondol, milyen mértékben befolyásolhatják egy társadalom gon-dolkodását az írók, az értelmiségiek, például Ön?*

– Erre a kérdésre nem lehet választ adni, mindez mérhetetlen. De akkor is

hallatnám a hangomat, ha matemati-kailag bebizonyítanák, hogy egyálta-lán nincs semmiféle hatásom. Melle-sleg a befolyásolás egy meglehetősen misztikus ügy. Mondjuk, ül valaki egy kávéházban, teát rendel, majd ha-marosan visszazsúfolja a pincért, hogy kávé inni helyette. Valószínűleg ő maga sem tudja, miért változtatta meg a kérését... Az biztos, hogy nekem még soha senki nem mondta, hogy el-olvasta egy cikkem, és ennek hatására megváltoztatta a véleményét. Ilyesmi nem fordulhat elő, pláne nem Izrael-ben. Itt azt sem illik bevallani, ha va-

laki megváltoztatja a véleményét. He-lyette azt mondják, ugyanezt állítot-ták már egy éve, csak éppen félreér-tették... Izraelben szokás, hogy a mi-niszterelnök meghívja az otthonába a leghíresebb írókat, s megkérdezik tőlük egy pohár tej vagy szeszes ital mellett, hol vétettük el, merre tovább a jelenlegi helyzetben? A kormányfők jól fellelkednek az írók válaszából, majd teljes egészében figyelmen kí-vül hagyják véleményüket. Ez szinte minden eddigi kormányfő esetében megtörtént velem és íróbarátaimmal. A befolyás ügyében nincs tehát sok il-lúzióm. Már a bibliai prófétáknak sem volt sok befolyásuk a királyokra és a népre, s nem lenne reális, ha ná-luk nagyobb hatást várnék el. A költő vátesz szerepe egyszerre zsidó és ke-let-európai hagyomány, amely nálunk rengeteg generációt élt meg, de ez ko-

rántsem jelenti azt, hogy a nép hallgatna rájuk.

– *Zsidónak vagy inkább izraelinek tartja magát?*

– Izraeli és zsidó vagyok, ebben a sorrendben. Kitárt karokkal fogadom az izraeli arabokat, elfogadom izraeli segítségüket, mindaddig, amíg izraeliek akarnak lenni. És ha nem fogadják el a Hatikvát himnuszuknak, akkor talán meg kell vizsgálnunk szövegét, hiszen valóban csakis a zsidóknak felel meg, s nem minden izraelinek. Nem esnék kétségbe, ha ez a kérdés is felmerülne.

– *Nem tart a demográfiai veszélytől? Hogy néhány nemzedék múltán a ma még csak 16százalékos számláló arab kisebbség többséggé válhat?*

– Nem látom ezt a veszélyt. Szerintem minél magasabb az életszínvonal, annál alacsonyabb a gyermekszám, s ez az izraeli arabokra is igaz. Ahol jobban élnek, náluk is két-három gyermek van egy családon belül, míg a Negevben, a legszegényebb beduinoknál tíztizenkét gyereket szülnék a nők. Remélem, és azt szeretném elérni, hogy megemelkedjék az arabok életszínvonala. Feltételezem, hogy így az izraeli arab kisebbség aránya 20-25 % körül marad. Mindebben nem látok problémát.

– *Először jár Magyarországon?*

– Nem, már többször voltam, első alkalommal még a szocializmus idején, egy Helsinki emberi jogi küldöttséggel, 1985-ben. A nemzetközi bizottságban mindenfelől voltak Európából, én voltam az egyetlen izraeli. Az egész egy kicsit illegális volt, végig követtek minket. Akkoriban semmilyen kapcsolatba nem kerültem a hivatalos szervekkel, az akkori kormányral, csak az ellenzékkal találkoztam. Kihasználtuk, hogy a légkör kevésbé volt fenyegető a többi szocialista országnál, találkoztunk költőkkel, írókkal, újságírókkal, művészekkel, s igen érdekes beszélgetéseket folytattunk velük. Ez volt az első találkozásom Budapesttel. Másodszor 1994-ben vagy 1995-ben mentem, azonnal érezni lehetett a hatalmas különbséget, a szabadság levegőjét. Ismét találkoztam régebbi ismerőseimmel is, addigra sokkal könnyebb lett az életük, már nem voltak állandó feszültségben, mint előző alkalommal.

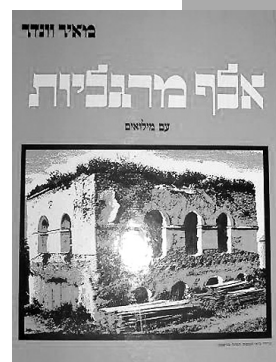
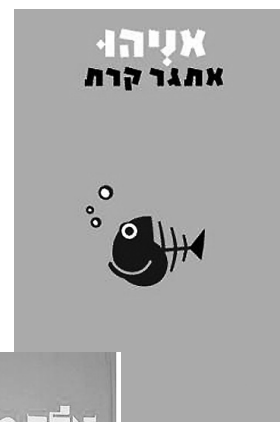
Ma is a könyv népe

Izraeli könyvkiadás számokban

Izraelben több tucat cég foglalkozik könyvkiadással, a szépirodalom mellett vannak köztük főleg szakirodalommal, tankönyvekkel foglalkozó egyetemek, valamint és jogi és szakkönyvkiadók is. A nagyobb újságok is megjelentetnek irodalmat, s az egy-két köztulajdonban, kibuci kézen lévő cég ellenére a kiadás üzlet, amely ha veszteséget termel, akkor csődbe megy. De a tulajok errefelé sem véletlenül választották ezt az üzletet és nem, mondjuk, a zöldségkereskedést.

Mint Amnon Ben-Shmuel, a könyvkiadók szövetségének mellesleg magyar származású elnöke elmondta, szervezetében önkéntes a tagság, szemben pl. az ügyvédek vagy építészek kamarájával, ahol csak a tagok gyakorolhatják az ipart. Mégis 90% körüli a részvétel, mivel a kiadók fontosnak tartják ernyőszervezetük működését, amelyet érdekvédelmi szándék hívott létre még Izrael megalakulása előtt, 1939. szeptember 1-én. Történt ugyanis, hogy a háború miatt leállt a papírszállítás Palesztinába Németországból, a papírárut attól kezdve a britek Amerikából hozták, és a hiány miatt bevezették a kvótarendszert. Ekkor 13 könyvkiadó szövetkezett, mert úgy vélték, együtt többet tudnak szerezni a szűkös felhozatalból. Szervezetük a mai napig felelős az olcsó papír beszerzéséért, manap-

ság főleg egy haderai papírgyár beosztásának révén. A szerveződés a hatóságokkal szemben is képviseli a könyvkiadókat, például a Kneszetben a törvényhozási vitákban. Ezen túl naponta kapnak könyveket külföldi szervezetektől és felkeltik irántuk a hazai kiadók érdeklődését. Fontos fel-

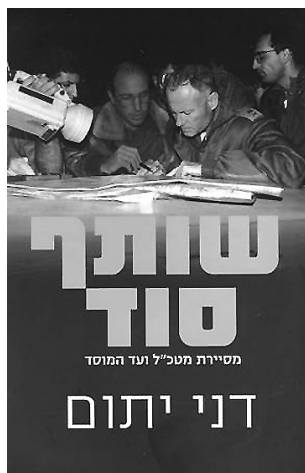
adatuk még évente megszervezni a héber könyv hetét június első szederjától tíz napon át, ha csak a savuot ünnepe miatt el nem tolódik az esemény. Ezt Izrael szerte egyszerre több mint 50 településen tartják, 1961 óta tartják. Bár a Massada kiadó akkori tulajdonosnője már 1926-ban hatal-

mas asztalokra pakolta és 25 %-kal olcsóbban adta kínálatát a Rotschild sugárúton Tel Avivban, és ezt elnevezte a héber könyv napjának, de ez csak afféle ősidőkbe nyúló legenda, a hivatalos számlálásban csak jövőre lesz az ötvenedik évforduló. Az izraeli ünnepi könyvhéten hatalmas választékkal találkozunk a vásárlóközönség, s a kiadók azért is tartják fontosnak a közvetlen találkozást, mert ilyenkor jobban megismerhetik olvasóik ízlését. És ekkor sokkal olcsóbb is a könyv a boltok kihagyása miatt.

Mint Avram Kantor, a kibucmozgalom által 1940-ben életre hívott, egyik legnagyobb könyvkiadó, a Kibuc Meuhad magyar könyvekért is felelős vezetője elmondta, az izraeli könyvkiadás alapvetően nem különbözik más országok hasonló intézményeitől. Az írók írnak, ők, vagy a szerkesztők a kiadókhoz küldik a kéziratokat, ott a lektorok véleményezik, javasolják, vagy sem. Ha tetszik, akkor többen mások is elolvassák és döntenek megjelentetéséről, főleg ha új íróról van szó, hiszen az ismert íróknál mindez gyorsabban és egyszerűbben zajlik: általában eleve tudják, érdeklődnek-e munkái iránt. Emellett a külföldi könyveket ügynökök igyekeznek az egész világból eladni nekik, s olvassák a nemzetközi kiadói szakirodalmat, figyelik a külhoni sikereket is, és rengeteg javaslatból válogatnak végül. Náluk mindez nemcsak üzlet, nyilvánvaló társadalmi elkötelezettségük a szocialista, baloldali értékek mellett, miközben életben is kell maradniuk a piacon.

Ennek a kiadónak a dolgozói máig kibucnyikok, s az új szerzők is gyorsabban jutnak túl az előszobán, ha kibucban alkotnak. Ugyanakkor csak jó könyvet adnak ki, az egyszerűbb bejutáson túl nem jelent előnyt a kibucmozgalom hátszele. Izraelben ők adták ki Lenint, Borohovot, Marxot, s bár már sok éve nem jelentették meg ezeket a klasszikusokat a vevőtábor hiánya miatt, nincs gond, ha valaki olvasni vágyik műveiket, akad belőlük bőven a raktáron. Az utóbbi évtizedekben elsősorban szépirodalom, humán és társadalmi indíttatású könyvek, filozófiai munkák kiadásával

foglalkoznak. A magyar irodalom általában csak akkor jut el hozzájuk, ha már lefordították németre, ha már Nyugat-Európában sikert aratott, eredetiben senki sem olvas náluk magya-

ruk, csak a világnyelvekben vannak otthon. Éppen sajtó alatt van kiadójukban egy Kertész Imre könyv, nemrég jelentették meg Salamon Pál egyik művét, s ők hozták ki Dalos György munkáját is. Magyar vonalon kevés a jó fordító, míg angolból több tucat jelentkező közül válogathatnak, addig magyarból szűkös a kínálat, bár akadnak, pl. az egyébként általában mással foglalkozó Katz Katalin. Sajnos a budapesti könyvvásárra nem járnak, de jelen vannak Frankfurtban, Bolognában, Londonban, a legnagyobb nemzetközi könyvvásárokon.

Az adatok szerint 1988-ban tetőzött az olvasási kedv, majd megjelentek a

konkurens tévécsatornák, a számítógépes játékok, és lanyhult az érdeklődés egészen 1995-ig. Azóta visszatér a könyv, évente növekszik az eladás, és érdekes változások is zajlanak. Míg régen a könyvek 60% a fordítás volt, manapság már 60-65 % helyi héber nyelvű irodalom, s az utóbbi évtizedben többségbe kerültek a nők az évente megjelenő 50-100 új szerző körében. Az ismert írók szépen keresnek, de a kezdő szerzők helyzete anyagilag nagyon nehéz, errefelé is kevesen tudnak megélni az írásból. Izraelben a könyvek jelenleg átlagosan 90 sékel, vagyis olyan 4500 forint körül járnak. Az írók ismertségüktől függően 3-6 sékelt kapnak az eladott példányokért, csak néhány sztárnak minősülő szerző jut el 12 sékelig, tehát csak a legritkább esetben hozza vissza a mű a rá

fordított időt és energiát. Vagyis a zsidó államban sem pénzhétségből írnak az írók. Ráadásul az utóbbi években súlyos konkurenciaharc fejlődött ki a két nagy könyvterjesztő cég, a Stemacky és a Comet szfarim közt. A verseny komoly mértékű áremedményekhez vezet, például négy könyvet kínálnak egy százasért. Ha viszont ennyiért adják el a művét, akkor a szerző

csak 1-1.5 sékelt kap egy példány után. Ezért jelenleg nagyban folyik a lobbizás a törvényért, amely az első egy-két évben tiltaná a frissen megjelent művek leárazását, tilos lenne túl nagy engedményekkel árulni azokat.

Izrael kicsiny ország, mindössze kb. öt és félmillióan olvasnak héberül, közülük is rengetegen irodalmat inkább az anyanyelvükön, más nyelveken keresnek. Évente mégis körülbelül 4500 könyv jelenik meg, ami világvizonylatban is kiemelkedő. Naponta mintegy 20 új könyv jelenik meg, hozzávetőleg évi 1.5 milliárd sékel, vagyis 75 milliárd forint a forgalom, s mindezek alapján Izrael máig a könyv népe, ahol az emberek életében ma is fontos szerep jut a papírra nyomtatott betűknek.

Shiri Zsuzsa

